

Eduards Rozīts

150

Eduards Rozīts

150

Uģis Villerušs

Par Ikšķili

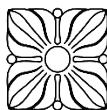
2026

Eduards Rozīts 1936.g.

Eduards Rozīts

(*1876. VI 28. Nītaures pag. – †1942. II 19. Krievijā)

Šajā, 2026. gadā, Eduardam Rozītim aprit 150 gadi. Šis nelielā auguma vīrs ar savu firmas zīmi – kuplo bārdu un aso acu skatienu, kādreiz veiksmīgs rūpnieks, mākslas mecenāts, pazīstams, ietekmīgs un apkārtējo cienīts, pastāvīgi sabiedrības uzmanības centrā esošs enerģisks un aktīvs, vēlāk netaisnīgi, noziedzīgas varas noslaucīts no šīs zemes, šobrīd nepelnīti, tik pat kā pilnībā aizmirsts, pagaisis nebūtībā. Tieši pateicoties Rozītes atbalstam kādreizējā Rīgas Latviešu daiļkrāsotāju biedrības zīmēšanas un daiļkrāsošanas vakara skola, vēlāk Jaņa Rozentāla Mākslas skola darbojas arī šodien, gadu gaitā izskolojot daudzas latviešu mākslinieku paaudzes.

Lai arī pret Rozītēm vērsto represiju laikā lielākā daļa liecību ir gājušas zudumā, mēģināšu nedaudz ieskatīties Rozīšu dzimtas stāstā. Neskaidrības sākas ar Rozītes uzvārdu, jo arī viņa dzīves laikā uzvārds rakstīts dažādi: Rozīts, Rozīte, Rozītis. Pieturēšos pie pirmās rakstības formas, kuru, šķiet, lietojis pats uzvārda nēsātājs. Lasot iepriekš publicētos materiālus par Eduardu Rozīti, ir uzkrītošas sakritības dažādu autoru tekstā, kur reizi no reizes atkārtojas veselas rindkopas. Arī man bija pārsteigums pirmo reizi bija lasot

Anitas Vanagas publikācijas, līdz sapratu, ka pieejamā informācija ir ļoti ierobežota un mēs neviļus esam izmantojuši vienus un tos pašus avotus.

Eduards Rozīts dzimis 1876. g. 28.jūnijā Nītaures Ķēču muižā, kur viņa tēvs, Jānis Rozīts, bija muižas daļas rentnieks, māte Anna, dz. Slagūna. Jaunības gados apmeklēja Nītaures ministrijas skolu, un līdz 18. gadu vecumam bija palīgs lauku darbos tēva saimniecībā. Rozīts tomēr nolemj neiet tēva pēdās, un 18 gadu vecumā, kopā ar savu skolasbiedru vēlāko šokolādes rūpnieku Vilhelmu Ķuzi devās uz Rīgu mācīties amatu. 1896. gadā viņš iestājās kā māceklis pie toreiz plaši pazīstamā daiļkrāsotāju meistara R. Pētersona. Pētersons nodarbina daudzus amatniekus, to starpā prāvu skaitu ārzemnieku, un *“pie viņa visvieglāk piesavināmi krāsošanas noslēpumi”*. Pa vakariem mācījās Rīgas vācu amatniecības biedrības skolā un, to pabeidzis, 1899. gadā devās uz Pēterpili, mācīties Štiglica Centrālajā tehniskās zīmēšanas skolā¹, kur nejaušības pēc radās izdevība iepazīties ar Jāni Kugu, pie pēdējā saplēstas ģipša Apolona galvas. Kopš tā brīža abi kļuvuši par labiem draugiem. Kuga atminās Rozīti kā talantīgu zīmētāju, Štiglica skolas gaitenī starp labākajiem bija eksponēti arī Eduarda darbi. Rozīts skolu pameta nepabeidzot un devās papildināties uz Berlīnes mākslas skolu. Pēc atgriešanās Rīgā strādāja pie sava vecā meistara Pētersona un 1901. gada izstādei², *“uz savu roku”*, bet ar labām sekmēm, bija autors Rīgas jubilejas izstādes paviljonam „Vecrīga”³. Par šo darbu Rozīte saņēma pateicības diplomu.

¹ Štiglica skola (*Центральное училище технического рисования барона Штиглица*) bija viena no Pēterburgas mākslas skolām kopš 1879. gada. Šeit mācījušies aptuveni 130 latviešu, daudzi vēlākos gados zināmi mākslinieki.

² Rīgas 700 gadu jubilejas izstāde notika 1901. gada VI –VII, Esplanādes laukumā (rūpniecība un amatniecība) un Strēlnieku dārzā (atpūta un izklaide).

³ Romantiski idealizēta viduslaiku pilsētas imitācija “Vecrīga” – viens no savdabīgākajiem un atraktīvākajiem veidojumiem jubilejas būvju kompleksā.

1903. gadā Eduards Rozīts nodibināja savu uzņēmumu, kurš veiksmīgi darbojās līdz I. Pasaules kara sākumam, un šinī laikā bija viens no lielākajiem daiļkrāsotāju uzņēmumiem, kurā strādāja un mācījās 10 – 12 mācekļi, vasaras mēnešos nodarbināams pāri par 200 amatnieku.

Viduslaiku Vecrīgas imitācija Rīgas 700 g. jubilejas svinībās, 1901.g. ;LNB krājums

No 1902. gada līdz 1906. gadam Rozīts strādāja kā Rīgas latviešu daiļkrāsotāju skolas *praktisko stundu* skolotājs un, 1903. gadā kļūdams par daiļkrāsotāju biedrības priekšsēdētāju, kā skolas vadītājs. Skola bija atvērta jau 1895. gadā un tās mērķis bija *“sagatavot teorētiski un praktiski krietnus amatniekus – daiļkrāsotājus, kuri pēc saviem, kā arī dotiem projektiem varētu solīdi un nevainojami izvest patstāvīgi ikkatru darbu, tādā veidā izkopjot mūsu lietišķo mākslu un amatniecību”*. Skola tajā laikā atradās Ata Ķeniņa ģimnāzijā, Romānova ielā 15/17. Rozītes vadībā skolā divkārt paplašinājās audzēkņu skaits un tika pieņemts darbā otrais skolotājs – Frīdrihs Ekerts. *“Tika pievērsta daudz lielāka vērība mākslinieciskās izglītošanas procesam:*

Rozīts nodevās skolnieku vispusīgai izglītošanai, pirka grāmatas, rūpējās par interesantiem un vienmēr jauniem uzstādījumiem un daudzveidīgākiem uzdevumiem, kā arī aktualizēja skolas pārveidošanu par īstu arodu skolu. 1905. gadā arī skolnieki paši pieprasīja jaunus uzlabojumus, proti, mācības visās darba dienās, stundu skaita paplašināšanu un katra semestra pagarināšanu par vienu mēnesi, programmas papildināšanu ar stilu un perspektīvas mācībām, speciālo zīmēšanu, anatomiju un mākslas vēsturi, arī mācību maksas atcelšanu. Uzlabojumi tika ieviesti tikai daļēji, cik atļāva pilsētas valdes finansējums, tomēr skolas attīstībā tie ienesa būtisku pavērsieni – tika ne vien paplašināts stundu skaits un pagarināts mācību laiks, gādāti jauni ģipša modeļi un ornamentu priekšmeti zīmēšanai, “vienmēr svaigas pukes gleznošanai” un dotas iespējas skolniekiem pilnīgāki iepazīties ar daiļkrāsotāja aroda dažādām nozarēm un paplašināties savās zinībās”, un rikoti plakātu un dekoratīvo gleznojumu metu konkursi, bet arī programmas paplašināšanai tika uzaicināts jauns skolotājs – arhitektūras students, vēlāk pazīstams arhitekts Augusts Malvess. Pamīšus ar viņu skolā sāka strādāt arī cits arhitektūras students Mārtiņš Nukša, vēlāk ne vien pazīstams arhitekts, bet arī Latvijas diplomāts daudzās Eiropas valstīs.”⁴

1912. gadā, kopā ar gruntsgabala līdzīpašnieku Jēkabu Paegli, E. Rozīts saņēma atļauju gruntsgabalā, Romānova (no 1923. gada – Lāčplēša) ielā 52/54, būvēt piestāvu mūra namu. Projektu pasūtīja pie arhitekta Jāņa Alkšņa. Sākotnējā iecerēto grezno fasādi finansiālu apsvērumu dēļ nācās vienkāršot, tomēr jūgendstila majestātiskā ietekme jaušama nama formās, tā plašajos dzīvokļos un lielajos logos.

⁴ Ieva Astahovska: *Skola*; Neputns, Rīga 2006

Ielas nama pirmā stāva kreisajā pusē izbūvēja telpas kinematogrāfam “*Grand kino*”. Ieeja bija no ielas puses, teātra skatuve, zāle ar 445 un galerija ar 75 vietām, pletās pagalmā. Kinoteātris pilnībā atbilda savam nosaukumam, pirms *Splendid Palace* un *Palladium* parādīšanās, tas bija lielākais Rīgā. Kino pirmizrādes regulāri apmeklēja Roziša un Kugas kundzes. Laika gaitā mainījās kinoteātra īpašnieki un nosaukumi un beidzoties kariem tur atvēra Kino – Varietē – Teātri. Rozītes mājā dzīvoja režisors un dramaturgs Antmanis – Briedītis⁵, kurš tur 1919 – 1920 gados iestudēja savas lugas un 1920. gada novembrī notika pirmās latviešu kinofilmas “*Es karā'i aiziedams*” pirmizrāde. Padomju gados tur atradās kinoteātris Lāčplēsis.

Kinematogrāfa “*Grand kino*” Romānova ielā 52/54 reklāma; LNB krājums

⁵ Alfrēds Antmanis – Briedītis (1847 – 1966) ievērojams latviešu teātra aktieris, režisors un skatuves mākslas pedagogs. Nacionālā teātra aktieris un režisors (1919-1921, 1924-1966),

1914. gada februārī Rozīts, saņemot gubernatora atļauju, *nodibināja krāsu fabriku un atvēra savu veikalu ar nolūku izgatavot tikai labas krāsas*⁶. Pie augstas kvalitātes standartiem Rozītis arī pieturējies visā savas darbības laikā. Fabrikas adrese neatšķīrās no ēku kompleksa adreses. Tas rada zināmu neskaidrību, tās vietas noteikšanā. Ļoti iespējams, laika gaitā fabrikas iekārtošanai, pielāgoja dažādas telpas ēku kompleksā. Virs abiem vārtiem bija lieli flīģeļi, 1916. gadā pagalmā tika uzbūvēta garāža, darbnīca un šofera dzīvoklis. Vēl 30. gados tur glabājās rūpnīcas produkcija.

Eduarda Rozītes krāsu fabrika, 1925.g.; Latvijas Tīrgotājs, Nr.10

Sākoties I Pasaules karam, kad Rīgai tuvojās fronte, Rozīts ar ģimeni devās bēgļu gaitās uz Maskavu, rūpnīcas iekārtu evakuēja uz Krieviju, līdzīgi kā tas notika ar lielāko daļu uzņēmumu. Lielinieku varas pāris mēnešos

⁶ Brīvā Zeme, Nr.93 (25.04.1936)

rūpnīca tika nacionalizēta un Izglītības komisariāta Mākslas nodaļa⁷ tur paspēja atvērt Mākslas darbnīcu ar Ansi Cīruli vadībā. 1919. gada beigās, kad ģimene atgriezās no bēgļu gaitām Krievijā, fabriku izdevās atjaunot.

Rozītes kundze Marija Rozīts dz. Ozola (*1878. VII 21 - †?) bija māj-saimniece, aktīva daiļamatniece, savam vaļaspriekam uz stellēm darināja rū-pīgi izstrādātus spilvenus un paklājus, darbiem izmantodama vīra un dēla zīmējumus. Atšķirībā no Eduarda viņa nebija publiska persona, ieņēma val-des priekšsēdētāja vietnieces un direktores amatu "Baltijas krāsu fabrikā".

Eduarda rozītes krāsu fabrikas reklāma 1928.g.; V. Villeruša krājums

"Baltijas krāsu fabrika "Ed. Rozits" pēc kara sāka atkal darboties 1920. g. pēc kam ar katru gadu paplašinājās. 1921. g. fabrikā eveda mineralkrāsu pigmentu pagatavošanu speciālista inženeera-ķīmiķa vadībā. Pēdējā kopdar-bībā ar paša īpašneka praktiskām zināšanām, ir izvevees pārlabot un izgata-vot vislabāko krāsu pulveri izturīgeem krāsotāju un laķeeru darbeem, sevišķi mūsu teātru un operas dekorācijām, kuras visas gleznotas ar firmas krāsām.

⁷ Padomju Latvijas Izglītības komisariāta Mākslas nodaļa darbojās no 1919. gada janvāra līdz maija beigām. Andreja Upīša vadībā tika izveidots Strādnieku te-ātris, nacionalizēts Rīgas pilsētas mākslas muzejs, izveidotas proletārisko mākslu darbnīcas.

Svina un cinka krāsas eved no labākām angļu un vācu fabrikām, tāpat franču okeru un ģzemēs krāsas. Visas šīs krāsas pulveri kā pašu, tā ārzemju, speciālas mašīnas eļļā smalki saberž un nopilda slēgtos traukos, pee kam sevišķu vērību peegreež krāsu smalkumam un maisījuma sastāvam izturības ziņā, pēc ilggadigeem praktiskeem novērojumeem. Noliktavā atrodas, bez krāsām, visdažādākās lakas, krāsu eļļas un līmja veelas krāsu sagatavošanai, gatavas speciālas un emaljas krāsas, visdažadakee krāsotāju darba rīki un peederumi, kā šejeenes, tā ārzemju, vairumā un mazumā.”⁸

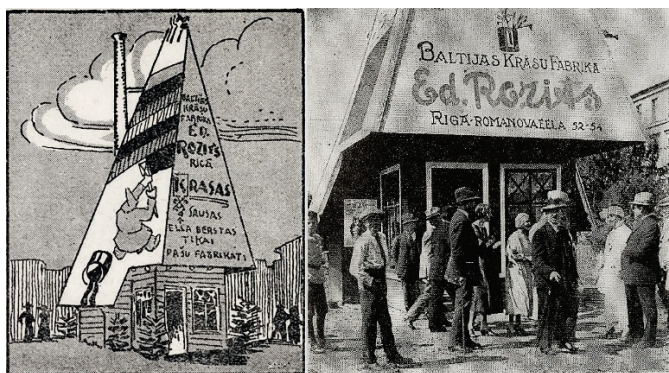

Ed. Rozīts ar kundzi Mariju.

Vēlākos gados ražotne atradās Rozītes nama iekšpagalmā Lāčplēša ielā 52/54. Pēc fotogrāfijām redzams, ka tā, visticamāk, bija kāda atsevišķa būve ar logiem. Uzņēmums minerālkrāsu pigmentus gatavoja īpašnieka vadībā. Speciāla iekārtā saberza krāsas eļļā un iepildīja slēgtos traukos,

⁸ Latvijas Tirgotājs, Nr.10 (01.10.1925)

rūpējoties par krāsu smalkumu un izturību. Baltijas linelļu savulaik ļoti augstu vērtēja Nīderlandē. Amsterdamas ostas grāmatās lasāms, ka no XVI līdz XIX gadsimtam no Vidzemes uz Nīderlandi lielos daudzumos eksportēja linsēklas un linelļu, ko izmantoja eļļas krāsām un eļļas bāzes drukas krāsām. Klimatisko apstākļu dēļ Baltijā augu eļļa absorbēja lielu daudzumu skābekļa, tāpēc krāsas žuva ilgāk, iekapsulējot pigmenta daļiņas. Rozītes veikalā bija nopērkamas krāsas un piederumi krāsošanai, lakošanai, zeltīšanai, dekorēšanai, kā arī E. Rozītes sarakstītās grāmatas *Krāsa un krāsošana* (1924) un *Krāsas, to saistvielas un krāsošana* (1931). Tās sniedza praktiskus padomus bez ķīmiskām formulām.

E. Rozītes krāsu fabrikas paviljoni Rīgas zemkopības un rūpniecības izstādēs 1922. un 1923. gados

Sausās daiļkrāsotāju un dekorāciju līmes krāsas pirka būvnieki un Latvijas Nacionālā opera, Nacionālais teātris, Dailes teātris. Viņiem precī svēra tūtās. Gleznotājiem krāsas gatavoja pēc pasūtījuma. Tās bija lētākas par franču *Lefranc* un angļu *Winsor & Newton*, kuras varēja nopirkt arī Rīgā. Rozītes krāsas pirka gan profesionāli, gan studenti. Par labām tās atzina Konrāds Ubāns, Uga Skulme, salīdzinoši turīgais Ģederts Eliass. Daudzas tūbiņas, arī "*dabīgo cinobru, kuram klāt piejaukts dzīvsudrabs un Indijas dzeltenais, ko ieguva no speciāli barotu govju urīna*", Ģederta Eliasa dzīvokli

pēc gleznotāja nāves atrada mākslas zinātnieks Alekss Osmanis. Līdz Latvijas Nacionālā mākslas muzeja rekonstrukcijai Rozītes krāsas izmantoja muzeja restauratori.

1922. gadā notika plaša II. Rīgas starptautiskā zemkopības un rūpniecības izstāde, kurā piedalījās ne tikai Latvijas, bet arī pārstāvji no 22 ārvalstīm. Ar panākumiem izstādē piedalījās E. Rozītes krāsu fabrika, kuras *“skaistais paviljons pēc J. Kugas zīmējuma spilgti izceļas ar savu latvisko struktūru.”*⁹

KRĀSU FABRIKA
ED. ROZĪTS
RĪGA, LĀČPLĒŠA IELĀ Nr. 62/64.

Fabrika iesāka savu darbību priekš kara laikā (uz valdības rīkojumu) tika visa fabrikas iekārta un mašīnas evakuētas uz Maskavu, kur arī palika.

Pēc kara 1920. g. fabrika sāka no jauna darboties, stipri paplašinot savu darbību ar mākslīgu minerālu un darvas krāsu pigmentu pagatavošanu specialista inženiera-kīmiķa vadībā, kura kopdarbībā ar paša īpašnieka praktiskām zināšanām ir parlaboti daudzām krāsām viņu labums, liederība un izturīgums priekš krāsotāju un lakotāju darbiem. Arī dekorāciju krāsu pagatavošanai ir piegriezta sevišķa vērība; mūsu teātru un operas dekorācijas visas ir gleznotas ar Ed. Roziša fabrikā pagatavotām krāsām.

Ēļas krāsas tiek sagatavotas no vislabākajiem materiāliem, atsevišķi katrai krāsai pēc viņas ķīmiskā sastāva tiek arī lietotas saistošas vielas un atšķaidītāji. Ēļas krāsas divi un vairāki reizes caur mašīnu laižot, tiek ļoti smalki saberztas, viņas ir ātri un cieti žūstošas. Ar šādu sagatavotu ēļas krāsu var noklāt plašāku laukumu, izlietojot mazāk krāsas, kā ar slikti saberztu, jeb tikai iemašītu krāsu. Katrā atsevišķā gadījumā firma sniedz padomus un pamācību mutiski vai rakstiski, kā krāsu pielietojama. Uz vēlēšanas arī pagatavo krāsu katrai atsevišķai vajadzībai.

Pie krāsu fabrikas atrodas plaša noliktava un speciāla tirgotava, kur pastāvīgi krājumā lielākā vairumā pašu ražojumi un ārzemju labākie materiāli, tāpat visi piederumi, kas vajadzīgi krāsošanai, gleznošanai un lakošanai.

Sevišķa vērība tiek piegriezta jaunākiem tehniskiem līdzekļiem un papildinājumiem krāsošanā un dekorēšanā, kā arī krāsu izturīgam, un liederībai. Tāpat pastāvīgi atrodas krājumā dažādi šabloni un paraugi arī uz pasūtījumu, kur tiek lielāka vērība piegriezta mūsu latviskās gaumes izkopšanai.

Fabrikas mērķis ir nostādīt visu krāsu izgatavošanas un tirdzniecības lietu uz solidiem pamatiem, tādēļ viņa neizgatavo un arī nolieta neura mazvērtīgu lietu preci, kura ārvienai patērētājam iznākt dārgi, ierēķinot jau vēlti patērēto laiku un pielikto darba spēku, vai tas būtu personīgs vai algots, jo lielākas nepatīkšanas nav, kad patērētājs darbs neder, jeb tas pēc gada vai atnāki jāpārtaisa un jāatjauno.

Ed. Roziša fabrikas krāsas un citi materiāli ir izpelnījušies vispilnīgāko uzticību un no labākajiem meistariem, kā arī citiem patērētājiem ir atzītas par vislabākām. Arī izstādēs, kā iekš- tā ārzemēs, šīs krāsas ir izpelnījušas vairākas zelta medaļas un trijās vietās Grand Prix, Rīga, Jelgavā un Parīzē.

Ed. Roziša krāsas dabūjamas pirkt tikai solidos veikalos un fabrikas noliktavā, Rīgā, Lāčplēša ielā Nr. 62/64.

Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados, 1928.g., LNB krājums

⁹ Dzirkstele (Ilustrētais ž.), Nr.1 (01.06.1922)

“II. Starptautisko Rīgas Izstādi kura ir daudz plaschaka, kā pērnajā, atklāja 11. jūnijā prez. Čakstes, augstāko valdības eeredņu, ārzemes diplomātu, rūpneeku, preses preekštāvju un publikas klātbtūnē. ... Pārejot uz mūsu izstādijumu apskatišanu, vispirms ar preeku jākonstatē, ka šogad mūsu uzņēmēji ir izstādei daudz nopeetnaku vēribu peegreezuši. Ļoti glītā un oriģinālā paviljonā eeveetojusi savus eksponātus Ed. Roziša Baltijas krāsu fabrika. No pagājušā gada šī fabrika sākusī izgatavot dažādas galdneeku beices, svina, chroma un citas krāsas, eļļas krāsas, lakas, pernicas utt. Leela daļa no izkārtņēm, plakateem, uzraksteem izstādē krāsoti ar R. fabrikateem, un ar savu izturību dod labāko leecibu par R. krāsām.”¹⁰

Ed. Rozītes krāsu fabrikas veikals Lāčplēša ielā 52, 1937.g.

Eduards Rozīts savu neapšaubāmo tirgotāja talantu centās likt lietā, ņemot dalību vairākos apšaubāmos uzņēmumos. 1921. gadā viņš kļūst par vienu no dibinātājiem un akcionāru *a/s Latvijas Tirgotāju bankā* (1921 – 1929), ar pamatkapitālu 200 000 Ls. Pāris gadus vēlāk Rozīte ir apdrošināšanas *a/s Rīgas Lloids* dibinātāju vidū. Abus uzņēmumus saista vieni vadītāji un 1926. gada beigās kļūst zināms par uzņēmumu finansiālajām grūtībām. Apdrošināšanas uzņēmums strādājis ar ievērojamiem zaudējumiem, tas

¹⁰ Latvijas Tirgotājs, Nr.6 (01.06.1922)

atstāja iespaidu arī uz banku. Sekoja neveiksmīgs mēģinājums Rīgas Lloidu pārdot, bet papildus uzpeldēja lieta par nesegtiem bankas čekiem. Lieta bija “šmucīga” un business izputēja, Rozīte tika cauri liecinieka statusā. Latvijas bankas padome, izrādot lielu pretimnākšanu, noteica moratoriju un ļāva Rozītes kreditsaistības nokārtot pakāpeniski. Papildus grūtības sagādāja arī kredīta atmaksāšana, kurš tika ņemts, lai attīstītu lakas un politūras ražošanu un varētu to izvietot atsevišķā *“viena stāva mūra ēkā pagalmā”*.

Krāsas un krāsošana (1924); V. Villeruša krājums

“Latvijas bankas padome savā pēdējā sēdē taisījusi principālu lēmumu, ar kuru Rīgas pilsētas galva A. Andersons un krāsu fabrikants Ed. Rozīts. no kuriem pirmais bija iekritis Rīgas tirgotāju bankas saistībās ar 3.000 rub. bet otrais – ar 15.000.000 rub.. no kopējā garantu skaita izdalīti un par kopējo bankas parādu — ap 40.000.000 rub. – atbildību vairs nenes. Abiem viņiem piešķirts moratorijs, lai dotu iespēju saistības, kuras tie nodrošinājuši ar īpašumiem, pakāpeniski nokārtot.”¹¹

1928. gadā, par mata tiesu izķepurojies no bankrota, Eduards Rozīts aktīvi iesaistās Rīgas Daiļkrāsotāju biedrības vakara skolas atklāšanai no jauna, pēc 15 gadus ilguša pārtraukuma, ko izraisīja I. Pasaules karš.. Skolā mācījās aptuveni 50 daiļkrāsotāju amata mācekļi. Līdz 1935. gadam skola saskārās ar hronisku līdzekļu trūkumu. Rozīts sava Lāčplēša ielas 52/54, pagalma nama puspagrabā, iekārtoja telpas, neņemot par to atlīdzību un kļūdams faktiski par skolas aizbildni un mecenātu. Skola nonāca Izglītības ministrijas pārziņā un 1928. gadā to pārdēvēja par Latvijas daiļkrāsotāju amatniecības veicināšanas un palīdzības biedrības aroda skolu.

“Daiļkrāsotāju biedrības skolēnu darbu izstādi aprīļa beigās sarīkoja Daiļkrāsotāju palīdzības biedrības skola, tā atjaunodama sākot ar kara gados pārtraukto darbību. Savā agrākā pastāvēšanas laikā skola deva vērtīgus ierosinājumus, zināšanas aroda izglītībā. Tē, starp citu, kā pasniedzēji darbojās arch. A. Malvess, mākslinieki J. Kuģa, B. Dzenis, J. Madernieks, A. Cimmermanis, krāsotāju meistars Ed. Rozīts u. c. Pašlaik skolu vada gleznotājs J. Ērglis.”¹²

Ja ņemam vērā, ka izstādē rādīts pirmā gada darbs, sasniegumi vi sumā atzīmējami par apmierinošiem. Redzam dažu labu veiksmīgu sko

¹¹ Pirmdienas Rīts, Nr.15 (19.12.1927)

¹² Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, Nr.5-6 (01.05.1929)

lēna zīmējumu. Vairāk īpatnības sienu un griestu izgreznojumu sacerējums, cerēsim, sniegs turpmākās gaitas. 30. gadu otrajā pusē, Rozīts kļuva par Latvijas Amatniecības kameras priekšsēdētāju, Daiļkrāsotāju biedrība tika iekļauta Latvijas Amatniecības kamerā, un Ro-zišskola nonāca Rozītes tiešā pakļautībā, sabiedrībā to bieži sauca par Rozišskolu¹³, skolēnus – par rozišiem.

Jaunākās Ziņas, Nr.205 (10.09.1936)

“Sakarā ar Latvijas daiļkrāsotāju amatniecības veicināšanas un palīdzības biedrības arodu skolas pārņemšanu Latvijas amatniecības kameras uzturēšanā, pārdēvēja to par Latvijas amatniecības kameras Rīgas daiļkrāsotāju skolu, skaitot ar 1936. gada 1. augustu.”¹⁴

Mācību programma papildus zīmēšanas un gleznošanas nodarbībām ietvēra iekštelpu dekorēšanu, fasāžu, reklāmu, izkārtņu un plakātu klases un stikla glezniecību. Skolu vadīja cits ikšķilietis, gleznotājs un pedagogs Jānis Ērglis¹⁵, kurš lieliski pārzināja dekoratīvo glezniecību, vēlāk Mākslas

¹³ Jana Rozentāla Mākslas skola, sarunvalodā saukta par *rozentāļiem*, specializēta Rīgas mākslas skola. Skolas pirmsākumi meklējami 1896. gadā.

¹⁴ Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, Nr.10 (01.10.1936)

¹⁵ No 1944.g. J. Ērglis strādāja Valsts mākslas amatniecības skolā no 1947. līdz 1953.g. būdams tās direktors.

akadēmiju nesen beigušais Eduards Pika. Strādāja tādi ievērojami mākslinieki kā Jūlijs Madernieks un Roberts Tilbergs. Rozīts pats pasniedza krāsu mācību, veikalvedību un grāmatvedību, savukārt krāsu ķīmiju (eļļas, līmes, minerālu un kazeīna tehnikas, kā arī “*pernicas labumu un krāsu attiecības ar saistvielām*”) - dēls, ķīmiķis, Rūsiņš Rozīts. 1937. mācību gadā skolā bijuši 69 audzēkņi.¹⁶

Rīgas Daiļamatniecības skolas ēka Lāčplēša ielā 55, 2020.g.; A. Starka foto

Pirms okupācijas 1940. gada pavasarī tā pārcēlās tur pat, otrpus ielai, Lāčplēša ielā 55, bijušajā Rīgas Katrīnas skolā, kur 1928. gadā Rokdarbu darbnīcu paspārnē bija noorganizēta Mākslas amatniecības darbnīca, no 1936. gada Rīgas Daiļamatniecības skola¹⁷. Rozišiem 1946. gada 21. februārī tika piešķirts Jaņa Rozentāla vārds.

¹⁶ Latvijas Kareivis, Nr.264 (20.11.1937)

¹⁷ Mūsu dienās Rīgas Dizaina un mākslas vidusskola (saīsināti RDMV, tautā saukta par "lietišķajiem").

E. Rozītes mājā Lāčplēša ielā 52/54 bija dzīvoklis viņa labam draugam Jānim Kugam. Taču, līdzko Kugas Ikšķiles māju varēja sākt apkurināt, tā lielo Rīgas dzīvokli daļēji izīrēja diriģentam T. Reiteram, bet 1937. gadā to atstāja pavisam. Eduards Rozīts izīrēja māksliniekiem savas mājas dzīvokļus par pazeminātu cenu. Tē dzīvoja daudzi pazīstami mākslinieki: operas diriģents Teodors Reiteris, mākslinieki Marta un Oto Skulmes ar mazo Džemmu Skulmi, gleznotājs Alberts Prande, Latvijas ģerboņa autors Vilis Krūmiņš, gleznotāji Valdemārs Tone, Ģederts Eliass, Jēkabs Kazaks, Jānis Liepiņš un citi.

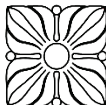
Rozīts bija pazīstams kā mākslas atbalstītājs un mecenāts, mākslinieki vienmēr varēja baudīt viņa atsaucību un izpalīdzību dažā labā grūtā brīdī. Trīsdesmito gadu otrajā pusē Latvijas Mākslas akadēmijas audzēkņu darbu izstādēm Ed. Rozīts piešķīra nelielas summas labāko kompozīciju prēmēšanai. Piemēram pēc 1937.gada pavasara studentu darbu skates un Mākslas akadēmijas Padomes sēdes, 8 audzēkņi saņēma Amatniecības kameras priekšsēdētāja E. Rozītes krāsu balvas.

Otto Skulme. Ed. Rozītes krāsu fabrikas pagalmā. 1937, audekls, eļļa; privātkolekcija

Rozīšu dzimta & Ikšķile

Ar Ikšķili Eduards Rozīts ir saistīts jau pirms I. Pasaules kara, kad 1914. gadā, nodibinot savu pirmo krāsu fabriku, no Ikšķiles muižas iegādājās 0,72 desetīnas (0,78 ha) lielu zemes gabalu B32, Daugavas senlejas krasta pakājē, vēlākajā vasarnīcu rajonā. Savu ieceri viņš varēja īstenot tikai pēc atgriešanās Latvijā no bēgļu gaitām. 1921. gadā viņš uzsāka vasarnīcas būvniecību un pierunāja savu jaunības draugu mākslinieku Jāni Kugu iegādāties zemes gabalu turpat blakus, *“kur vēl viena pamatīga gruntē bija brīva. Turpat netālu Daugava, mežs, tur tev svētdienās būs miers un varēsi ko pastrādāt”*.¹⁸ Māju par vasarnīcu saukt varētu savas funkcijas, nevis būvniecības veida dēļ. Pareizāk iespējams to saukt par ārplisētas villu. Celta stāvā nogāzē, ar pamatīgi izbūvētu puspagraba stāvu, ar nelielu būvapjomu bet pietiekoši iespaidīgu konstrukciju. Ēkas frontālo fasādi uzsvēr klasisku kolonnu rinda, padarot to nedaudz pompozu. Rozīšu ģimene

¹⁸ Skaidrīte Cielava: *Jānis Kuga*, Izdevniecība "Zinātne", Rīga 1992

savā vasarnīcā bieži pavadīja brīvdienas, tur tika atvēlēta vieta darboties LAK nodaļas biedru nodarbībām.

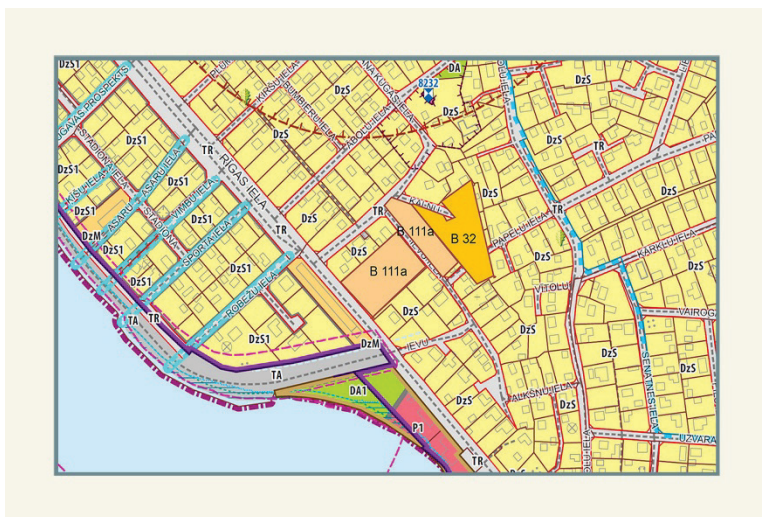

Ed. Rozītes vasarnīca Ikšķilē 1920. gados

Ed. Rozītes bijusī vasarnīca Ikšķilē, Kalnu ielā 4, ap 1950.g.; I. Višķera arhīvs

Kara gados, jau pēc Rozītes izsūtīšanas, mājā Kalna ielā uz kādu laiku bija apmeties dēls Videvuds Rozīte (*1909. IV 28. - †1984. II 04.), ar sievu Austru un mazo dēlu Rūsiņu. Viņam ar ģimeni izdevās izvairīties no izsūtīšanas, jo arestu laikā viņš kopā ar Austru dzīvoja Dzirnavu ielā 31 – 41, netālu no Rozītes otrā krāsu veikala un noliktavas. Čeka gan mēģināja Videvudu Rozīti padarīt par ziņotāju, bet Otis Skulme ieteica iztaisīties par *“glupu un naivu”* un viņam izdevās izvairīties.

Rozīšu zemes īpašumi Ikšķilē līdz 1940.g.

Līdz okupācijai Videvuds bija sācis arhitektūras studijas. 1948. gadā pēc LVU Arhitektūras fakultātes beigšanas uzsāka patstāvīgas arhitekta gaitas. No 1952. gada V. Rozīte strādāja Rīgas Izpildkomitejas Celtniecības un arhitektūras nodaļā par rajona arhitektu un nodaļas vadītāja vietnieku. Kopš 1958. gada līdz aiziešanai pensijā V. Rozīte bija institūta *“Pilsētprojekts”* projektu galvenais arhitekts. Viņš paveicis nozīmīgu darbu dzīvokļu celtniecības sagatavošanā Rīgā, strādājis pie transporta organizācijas projektiem Rīgas stacijas laukumam, satiksmes izkārtojumam Maskavas tilta galā,

izstrādājot tehnisko dokumentāciju pirmajiem gājēju tuneļiem Rīgā. Pēc aiziešanas pensijā V. Rozīts turpināja radošu arhitekta darbu Bauskas rajona kolhozā “Uzvara”. Te viņa darbības laikā tika labiekārtots kolhoza centrālais ciemats, bērnudārzs, sakaru nodaļa, uzcelta izstāžu zāle, lauksaimniecības zinātniski pētnieciskais centrs. Arhitekta paveiktais darbs kolhozu “Uzvara” palīdzēja izvirzīt par augsta līmeņa sadzīves kultūras centru Latvijā. Arhitektu V. Rozīti atceras kā vienkāršu, vienmēr atsaucīgu, ar lielām darba spējām un gaumes izjūtu apveltītu cilvēku. Apglabāts Meža kapos Rīgā.

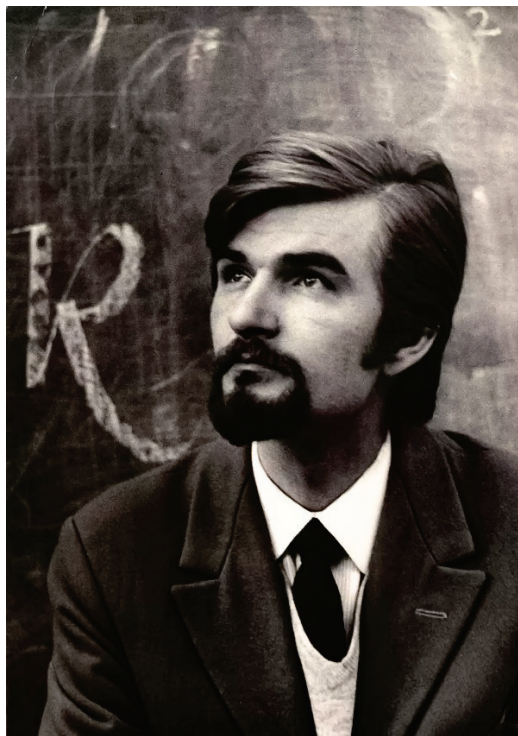
Videvuda sieva, Austra Rozīte (1916 – 1999) strādāja kā saimniecības vadītāja Jaņa Rozentāla Rīgas Mākslas vidusskolā

Rozīšu māja Kugas ielā 5, Ikšķilē 2016.g.

Runājot par Rozīšu dzimtu nevar nepieminēt Videvuda dēlu, spilgtu personību un talantu, latviešu mākslinieku Rūsiņu Rozīti (1943-1978), jeb R² kā viņš pats sevi mēdza saukt. *“Mākslinieks, kas atmiņu stāstos itin bieži tiek minēts 60. un 70. gadu latviešu mākslas un bohēmas sakarībā bijis cilvēks orķestris, kas īsā mūža ietvaros paguva radīt ne tikai darbus glezniecībā un*

grafikā, bet arī noformēt grāmatas un veidot scenogrāfiju vairākām teātra izrādēm, piedāvājot lokālajai videi inovatīvas skatuves risinājuma idejas. Nerimstošais eksperimentētāja gars lika māksliniekam izmēģināt arvien jaunus mākslas veidus un izteiksmes formas.”¹⁹

R. Rozīte, 70. gadi

“Viņš bija viens no pirmajiem, kurš padomju Latvijā radīja patiesi modernu, mūsdienīgu (ak, kā šie vārdi šodien sacūkoti!) mākslu. Respektīvi – viņš atbilstošā izteiksmē un formā jauca robežas starp glezniecību un grafiku. Viņš

¹⁹ Šelda Puķīte, *Rūsīņš Rozīte. Ikara ceļš pretī saulei*, Vizuālo mākslu žurnāls Studija, 2012

neiekapsulējās vienā mākslas veidā, kā tolaik bija pieņemts, bet kāri tvēra visdažādākos piedāvājumus atšķirīgos mākslas veidos un žanros jebšu radīja pats savas idejas. Un gandrīz katru darbu īstenodams sev vien atbilstošā kvalitātē.”²⁰

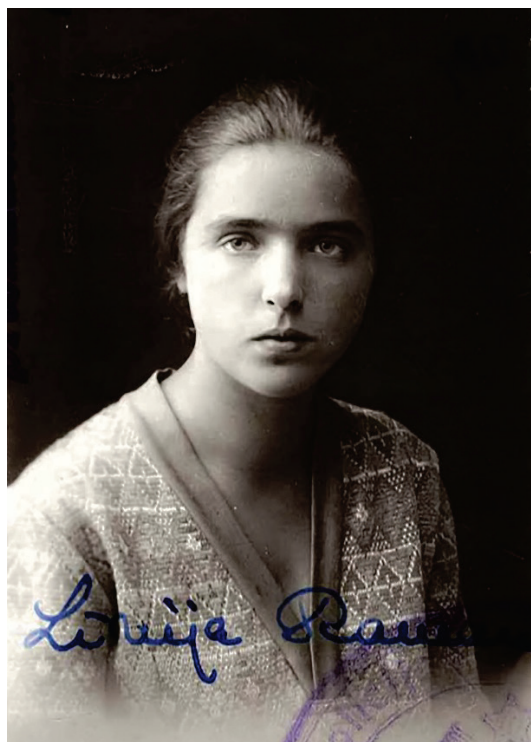
Rūsiņa Rozītes piemiņas izstāde Ikšķilē, 2013.g., V. Villeruša krājums

2013. gada 10. augustā tika atklāta Rūsiņa Rozītes 70. gadu piemiņas izstāde Ikšķiles novada pašvaldības zālē. Izstādes īstenotājs Valdis Villerušs: *"R. Rozīte – tas ir jaunu ideju iemēģinātājs, mākslas kustības ģenerators un tieši šajā dzinējspēka koncentrācijā kā kultūrvēsturiskai personībai slēpjas viņa nozīme."*

1931.gada 15. oktobrī Rozīts iegādājās 0,75 ha lielu gruntsgabalu B111a, nepilnu 200 metru attālumā no savas vasarnīcas, mājas celtniecībai savai meitai Līvijai un dēlam Rūsiņam. Šodien šo gabalu divās daļās sadala Ievu iela. Uz šaurās strēmeles gar Ievu ielu kalna pusē cēla māju Līvijai. Šī

²⁰ Inta Burāne, *70.gadu jubilejas izstādē Ikšķilē*, ikskile.com, 2013

ēka tika iecerēta kā pamatīga, divstāvu ģimenes ziemas māja, ar pagrabu un garāžu, piemērota patstāvīgai dzīvošanai, tika pabeigta 1935. gadā.

Līvija Ramanis, 1927.g.

Līvija Ramane (dz. Rozīte; *1906) 1924. gadā bija beigusi Rīgas pil-sētas 3. ģimnāziju. Studējusi Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tie-sību zinātņu fakultātē (1924–1938) ekonomiku, inženierzinātnes (ķīmija) un teoloģiju. 1938. gadā aizstāvēja diplomdarbu "Preču nozīme", kurā ap-lūko preču zīmju vēsturi un tiesības Latvijā, preču zīmju starptautisko aiz-sardzību, kā arī saimnieciskā un juridiskā viedokļa skaidrojums, kas ir preču zīmes.

Namā Kugas ielā 5 ilgus gadus atradās Ikšķiles ambulance, ap 1980.g

Vīrs – Pauls Ramans (*1903. VI 07. - †1972. IV 03.). Beidzis Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultāti (1928). Pēc studiju beigšanas Pauls Ramans īsu laiku strādāja Rīgas apgabaltiesā, bet ar 1929. gada vasaru sāka darboties Ārlietu ministrijas juridiskajā nodaļā, vēlāk Baltijas valstu, līgumu un preses nodaļās. Vienlaikus viņš bija vecākais ministrijas juriskonsults. No 1935. līdz 1937. gadam viņš bija sekretārs un konsulārās daļas vadītājs Latvijas sūtniecībā Maskavā. Pēc padomju okupācijas viņu 1940. gada jūlijā atlaida no darba; no arestēšanas un deportācijas paglābās, bieži mainot dzīves vietas. Vācu okupācijas laikā Pauls Ramans bija vecākais referents Saimniecības ģenerāldirekcijā. Bēgļu gaitās Vācijā viņš bija Heidenheimas un Eslingenas latviešu nometņu vecākais, vēlāk strādāja

par apelācijas nodaļas vadītāju IRO Ludvigsburgā. Pauls Ramans bija arī latviešu delegācijas loceklis Apspiesto Eiropas tautu asamblejā un Komitejā Latvijas brīvībai darbojās kopš 1951. gada, kad ieradās Savienotajās valstīs. Mājas saimniece Līvija Ramane kara laikā ar ģimeni emigrēja un vairāk Latvijā neatgriezās.

Rūsiņa Rozītes bijušā nama Rīgas ielā 33 ieejas vārti, 2026.g.

Pēckara gados pēc nacionalizācijas māju kā dzīvesvietu piešķīra toreizējam Ikšķiles ciema komunistiskās partijas pirmorganizācijas sekretāram un ilggadējam Ikšķiles ciema darbaļaužu deputātu padomes Izpildu komitejas priekšsēdētājam Augustam Rozenbergam²¹ (1894 – 1963). Tiesa gan 50. gados būdams Staļina kolhoza valdes priekšsēdētājs (1953 – 1954) viņš blakus, uz bijušās Rozītes zemes, uzbūvēja savu privātmāju un pārvācās uz dzīvi tur. Pastāvēja zināma saikne starp Rozītēm un Rozenbergiem, jo Augusts bija pieņēmis savā ģimenē Videvuda ārlaulības meitu Elgu. Vēlāk šī skaistā

²¹Rīgas Balss, Nr.264 (10.11.1963)

māja tika dažādi mocīta, tur bija gan kopmītnes, gan ilgus gadus Ikšķiles ambulance (1961 – 1989), un tikai nesen tā sākusi atgūt savu iecerēto veidolu.

30. gados Rozīts Ikšķilē uzbūvēja arī trešo māju (tagadējā Rīgas iela 33), otrajā gruntsgabala *B111a* daļā, vecākajam dēlam Rūsiņam Rozītim (*1904.X 27. – †1942. ?). Mūsu dienās māja atrodas tuvāk Ievu ielai, iepretim bijušam Līvijas namam, to ietvēra liels dārzs, par ko šodien liecina puslokā veidotais parādes puses žogs ar ieeju no vecā Rīgas – Ogres lielceļa puses. Rūsiņš bija beidzis Latvijas Universitātes ķīmijas fakultāti. Studiju gados bija Nacionālās studentu apvienības biedrs. 1932. gadā tika ziņots, ka Rūsiņš Rozīts cietis smagā satiksmes negadījumā, kurā viņš vadīdams motociklu, ar savu draugu, Dailes teātra administratoru Hermani Kluso kā pasažieri, saskrējās ar pretim braucošo Jāņa Vecgaiļa pajūgu. Klusais gāja bojā notikuma vietā, pārējie ar dažāda smaguma traumām nokļuva slimnīcā.

Ikšķilē uz ceļa pie Kugas mājas, no kreisās: Jānis Kuga, Alberts Prande, Videvuds Rozīte, Eduards Rozīte, 1926.g.

Vēlāk Rūsiņš Rozīts strādāja par skolotāju – krāsu tehnologu Latvijas amatniecības kameras Rīgas daiļkrāsošanas skolā (1936. – 1939). 1940. gadā izsūtīts reizē ar tēvu un māti, tālākais liktenis nav noskaidrots.

Rūsiņš Rozīte 30. gadu pašās beigās bija paguvjis izveidot savu, nelielo uzņēmumu. Kad 1943. gada 18. februārī okupēto austrumu apgabalu ministrs A. Rozenbergs izdeva noteikumus, kas paredzēja vispārēju privātīpašuma atjaunošanu Ostlandes ģenerālapgabalos, un sāka atdot bijušajiem īpašniekiem nacionalizētos uzņēmumus, presē publicētajā “*Privātizēto rūpniecības uzņēmumu 13. sarakstā*” redzams sekojošs ieraksts ar Nr.288, ka no Ķīmiskās rūpniecības nozares 1943. g. 23. jūnijā “*R. Rozītes mašīnas un darba rīki*” tiek nodoti Videvudam Rozītēm fiduciārā²² pārvaldīšanā Rūsiņa Rozītes vārdā.²³

Pavadīdams Ikšķilē vasaras mēnešus, Rozīts aktīvi iesaistījās vietējā sabiedriskajā dzīvē. Pēc Eduarda Rozītes un mākslinieka Jāņa Kugas ierosinājuma vasarnīcu rajona iedzīvotāji 1929. gada 25. septembrī dibināja Ikšķīles Labierīcības biedrību²⁴. Par biedrības valdes priekšsēdētāju bija Kuga, bet ar savām organizatora spējām un sniegto finansiālo atbalstu neaizvietojams izrādījās Rozīts. Biedrības mērķis bija izveidot Ikšķili par modernu un labiekārtotu ciematu. Šai nolūkā tika paredzēts ierīkot Daugavas krastā apstādījumus, sporta un izpriecu laukumu, kā arī peldētavu. Tūristu vajadzībām bija iecerēts uzcelt pat kūrmāju. Daudz kas tika arī paveikts: kopā ar Ikšķīles aizsargu nodaļu un Latvijas Aerokluba Ikšķīles nodaļu²⁵ pamazām tika iekārtots Daugavas parks ar jauno skatuvi ierīkots sporta laukums,

²² Fiduciārs: (fr. *fiduciaire*) fiziska vai juridiska persona, kuras pārvaldīšanā ir nodota sveša manta vai īpašums un kura atbild par šo materiālo vērtību

²³ Rīkojuma Vēstnesis, Nr.158 (11.07.1943)

²⁴ Plašāk: D. Villeruša, *Kultūras biedrība un Labierīcības biedrība*, Ikšķīles almanahs 3, 141 lpp., Ikšķile 2010

²⁵ U. Villerušs, *Latvijas Aerokluba Ikšķīles nodaļa*, <https://:parikskili.lv>

nolīdzinātas krastā vecās tranšejas un uzstādīti soli, peldētājiem izbūvēta akmens ietve un kāpnes, kas ved pie upes. LAK nodaļa ar Rozītes atbalstu piedalījās plaši rīkotās ikgadējās mežu dienas un brāļu kapu kopšanu.

Meža stādītājas Ikšķilē, 1937.g.

Lai rastu visiem šiem pasākumiem līdzekļus, biedriba nolēma rīkot katru gadu Ikšķilē īpašus Daugavas svētkus. Šādas tradīcijas iedibināšana bija J. Kugas ideja, jo reizē ar to varēja popularizēt Daugavas skaistumu, tuvējās vēsturiskās vietas un dabas pieminekļus. Un tā, sākot ar 1931. gada 5. jūliju, katru vasaru pirmajā jūlija svētdienā Ikšķilē pie Daugavas notika plaši tautas svētki, kur pulcējās ļaudis no tuvas un tālās apkaimes. Bija izbūvēta neliela provizoriskska estrāde, kur uzstājās rakstnieki, dzejnieki, no Rīgas sabraukušie solisti, apkārtējie kori. Visiem priekšnesumiem tēma bija viena par Daugavu, par tās skaistumu un likteņiem. Vietējie amatieru teātra aktieri gatavoja kādas nelielas ludziņas uzvedumu, kuram dekorācijas, protams, darināja Jānis Kuģa, bieži vien vēlās vakara stundās.

Pirmajos svētkos ar plašu koncertprogrammu uzstājās brīvmāksliniece Berta Ķuze, komponiste Lauma Reinholde un operdziedātājs Jānis Niedre. Šajos Daugavas svētkos regulāri līdz pat savai nāvei piedalījās rakstnieks Antons Austriņš, vēlāk arī dziedātāji Anna Ludiņa, Tālis Matīss, Herberts, Ozolītis un vēl daudzi citi. Pēc koncerta sekoja dažādas atrakcijas laimes aka, mērķi šaušana un tamlīdzīgi. Bērni te varēja no profesora izgatavotās burvīgās pasaku pirtiņas pa skursteni izvilkt visādas gardas vai rotaļām noderīgas lietas. Izmantojot seno pazišanos, Jānis Kuģa atveda no J. Jesena porcelāna fabrikas vairākas kastes dažādu defektu dēļ norakstītus šķīvjus, kurus tad svētkos svieda gaisā, un loka šāvējiem vajadzēja tiem ar bultu trāpīt. Šķīvji lidoja, plīsa un šķembas šķīda uz visām pusēm. Smalkākās vietējo sabiedrības pīlāru kundzes tad vieba degunus: "Fī, cik prasti, kā pie plebejiem!"²⁶

Ikšķiles peldētava Daugavas krastā.

²⁶ Fragments no grāmatas: Skaidrīte Cielava; *Jānis Kuģa*, Izdevniecība "Zinātne", Rīga 1992

Svētkus Ikšķiles Labierīcības biedrība organizēja kopš 1927. gada un tie allaž izvērtās par grandiozu pasākumu, kurā piedalījās ne tikai ikšķilieši, bet arī mākslinieki no visas Latvijas. Pasākuma ietvaros rīkoja bazārus, kuros par velti varēja piedalīties trūcīgo ģimeņu bērni. Līdzekļus tam atvēlēja daudzi turīgie ikšķilieši, viņu vidū arī fabrikants Rozīts. Astotie un devītie Daugavas svētki piedzīvojuši īpaši lielu apmeklētāju skaitu, kas liecināja, ka biedrībām ir kontakts ar tautu un tautai patīk vienotā garā pulcēties Daugavas krastos. Desmitie Daugavas svētki izpaliek, šo tradīciju pārtrauc padomju varas laiki Latvijā un līdz ar to arī biedrību darbības pārtraukšana.

Pēc Kultūras biedrības atjaunošanas 1989. gada 2. jūlijā ar Kultūras Fonda atbalstu notika atjaunotie 10. Daugavas svētki "Daugava – Dvēselīte". Kopš tā laika katru gadu jūlija pirmajā svētdienā Daugavas svētki ilgus gadus pulcināja svētku dalībniekus.

Daugavas svētku dalībnieki

“Svētdien Ikšķiles ciemā kuplā skaitā pulcējās Ikšķiles labierīcības b-bas, LAK Ikšķiles nodaļas biedri un aviācijas pionieri, lai jau trešo gadu kopīgiem spēkiem turpinātu stādīt ciema alejas. Stādāmo materiālu iegādājās Ikšķiles labierīcības b-ba. Darbus vadīja Ikšķiles labierīcības b-bas pr-ks prof. J. Kuģa un LAK Ikšķiles nod. pr-ks Ed. Rozīte, šogad galveno vērību piegrieza bojāto un nokaltušo kociņu atvietošanai ar jauniem.

*Ikšķiles aviācijas pionieri, pr-ka K. Gruntes vadībā Daugavas krastā iestādīja bērzu birzi. Pionieri apņēmās rūpēties katrs par saviem iestādītiem kociņiem, ikgadus mežu dienās pulcēties birzē un turpināt viņas izdaiļošanu.”*²⁷

Planiera iesvētīšana. No kreisās: māc. V. Šēfers, kapt. Jere, pulkv. Indāns ar dēlu, inž. V. Resnā kundze, Lazdas kundze, Ed. Rozīts, kapt. Bulmanis; augšā: inž. J. Resnais, doc. J. Sudrabs. 21.06.1935.

²⁷ Ogres Ziņas, Nr.8 (14.05.1938)

“Jau sen Iksķiles jaunatne loloja cerības pēc sava sporta laukuma. Tagad beidzot šīs ilgas piepildījkušās. LAK Iksķiles nodala ieguvusi zemes gabalu nomā no Rīgas pilsētas, kas nodots sportistu lietošanā. Jaunais sporta laukums atrodas jaukā vietā starp Daugavu un Rīgas – Ogres šoseju. No Iksķiles stacijas nepilni 1,5 km. Laukumā izvesti skrejceļu izbūves darbi un pēc to nobeigšanas, tas būs viens no labākajiem un priekšzīmīgākajiem provincē. Tajā atradīsies 400 metru skrejceļš, skatītāju tribīnes ar sportistu ģērbtuvi. Tribīnēm

spāru svētkus svinēja 16. augustā. Bez tam, laukumā tiks nolīdzināts futbola laukums, kā arī basketbola un volejbola laukumi.”²⁸

Ikšķilei savs šachameistars 1938. gadam.

“Š. g. 3. aprīlī Ikšķiles šachistiem bija liela diena, jo noslēdzās Latvijas aerokluba Ikšķiles nodaļas rīkotais Ikšķiles pirmais šacha meistarturnīrs – Ikšķiles šacha meistara nosaukuma izcīnīšanai 1938. gadam. Šacha spēles organizētā veidā notikušas jau agrāk. Noturētas arī draudzības sacīkstes starp Latvijas aerokluba Ikšķiles nodaļu un Ogres šachistiem 1935. g. un 1936. g., Ogrē un Ikšķilē. Lai radītu lielāku ierosmi šai skaistajai gara spēlei un vēl vairāk pulcinātu un ciešāki saistītu šacha karaļa saimi Ikšķilē, sākot ar p. g. 19 decembri Latvijas aerokluba Ikšķiles nodaļa sarīkoja minēto turnīru visa Ikšķiles pagasta mērogā. Turnīrs radīja plašu sabiedrības interesi. Viņā piedalījās 16 Ikšķiles spējīgākie šachisti. Nospēlētas 186 partijas.”²⁹

Šādi šaha spēles turnīri tika sarīkoti vismaz divi, to organizēšanu lielā mērā uzņēmās Eduards Rozīts un tās norisinājās LAK Ikšķiles nodaļas telpās Eduarda Roziša namā, svētdienās, vairāku nedēļu garumā.

Ikšķiles labierīcības biedrību likvidēja vienlaikus ar Ikšķiles pagasta izglītības biedrību, Ikšķiles kultūras biedrību, Ikšķiles lauksaimniecības biedrību „Jugla”, ar Biedrību likvidācijas komitejas pie Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes Lēmumu Nr. 3598., 1940. g. 31. decembrī.³⁰

²⁸ Sporta Pasaule, Nr.303 (27.08.1936)

²⁹ Ogres Ziņas, Nr.5 (13.04.1938)

³⁰ LPSP AP Prezidija ziņotājs, Nr.13 (16.01.1941)

J. R. Tillbergs, Eduarda Rozītes portrets

Beidzamā dekāde

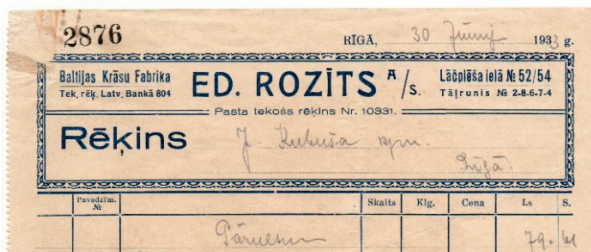
Rozītes krāsu fabrika 1931. gadā tika pārveidota par akciju sabiedrību *Baltijas krāsu fabrika Ed. Rozīts* ar pamatkapitālu 120 000 latu, tās dibinātāji bija: Eduards Rozīte, Kārlis Ducens, Eduards Ramanis, Jānis Rieksts un Marija Rozīte.

Baltijas krasu fabrikas Ed. Rozīts akciju sabiedrības statūti.

Apstiprinājis 1931. gada 17. oktobrī finanšu ministrs J. Annuss.

Sabiedrības mērķis, tiesības un pienākumi.

§ 1. Uz šo statūtu pamata nodibinās a/s Baltijas krāsu fabrika Ed. Rozīts, kuras mērķis ir: 1) iegūt un izmantot Ed. Rozītim piederošo „Baltijas krāsu fabriku Ed. Rozīts”, 2) izgatavot dažādas krāsas, krāsu saistvielas, pernicu, lakas, sikatīvus, dažādus ķīmiskus preparātus, krāsotāju darba rīkus un piederumus, 3) tirgoties ar krāsām, to saistvielām, krāsotāju darba rīkiem, piederumiem un materiāliem, ar drogu un ārstniecības precēm un piederumiem kā paša fabrikas, tā arī citu ražojumiem. Šo mērķu sasniegšanai sabiedrība pārņem savā īpašumā Ed. Rozītim piederošo krāsu fabriku līdz ar tirgotavu, atrodošos Rīgā, Lāčplēša ielā 52/54, ar visiem aktīviem un pasīviem...

Baltijas krāsu fabrika A/S Ed. Rozīts, Rēķins, V. Villeruša krājums

Sagaidot 60 gadu jubileju, Rozītem vaicāja: kāds šajos 60 gados bijis grūtākais brīdis? – “Tādu laikam nav, vismaz neatceros. Grūti negāja pat tad, kad vajadzēja strādāt no 6 rītā līdz 7 vakarā un amatniecības skolā pavadīt visus vakarus. Naudas nebija, bet toties bija dzīves prieks un enerģija. Vai tie lai būtu grūti brīži?” Un priecīgākais? – „Par laimīgāko varētu saukt nupat pārdzīvojamo laikmetu, kad sasniegts ir apmēram tas, par ko, jauneklis būdams, esmu sapņojis.”³¹

Darbojies daudzās sabiedriskās un saimnieciskās organizācijās, ieņemdamas vadošas vietas organizāciju valdēs. “Ievēlēts Latvijas tirgotāju savienības valdē, Latvijas sporta biedrības padomē, Brāļu kapu komitejas valdē, Jaunās Ģertrūdes draudzes padomē, Latvijas ražojumu propagandas komitejas priekšsēža vietnieka amatā, Aizsargu fonda revīzijas kom., Latvijas rūpn. un amatn. savienībā, Bērnu palīdzības savienībā, Latviešu biedrībā, Latviešu labdarības biedrībā, sporta biedrībā Marss, Ikšķiles labierīcības biedrības valdē un dažādās saimnieciskās organizācijās.”³²

Pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma Rozīts pieslejas jaunās kārtības atbalstītājiem. Nezinām viņa patieso pārliecību, tomēr zināmu aprēķinu

³¹ Jaunākās Ziņas, Nr.140 (26.06.1936)

³² Prof. P. Šmita redakcijā, *Latvijas vadošie darbinieki*, Latvju kultūrvēsturiskā apgāde, 1935

šādā rīcībā var saskatīt. Tā paver iespējas, lai arī prasa savu daļu nodevās, kaut vai katrā uzstāšanās reizē cildinot Tautas vadoņa ģēniju. Tomēr kopumā “Ulmaņlaiki” asociējās ar valsts kultūras un saimnieciskās dzīves augšupeju. *“Reizē Ulmanis veiksmīgi iemiesoja sevī latviešu mentalitātei, ja arī ne vienmēr pieņemamu, tad tomēr saprotamu, stingru, bet taisnīgu un kārtīgu latviešu lauku saimnieka tēlu. Ulmaņa enerģiskā personība ne tikai skaitījās, bet arī patiesi bija visu pasākumu centrs un motors, viņa uzskati un izteikumi – režīma ideoloģijas kodols.”*³³

*“Režīma propaganda, ko īstenoja Sabiedrisko lietu ministrija, sapludināja vadoņa personu ar valsti, radot brīžiem nebaudāmu vadoņa kultu. “Goda vārti mijās ar goda nosaukumiem un ziedu vītnes ar neapraktāmu glaimošanu. Vadonis bija “majestātiskā providence”, “lielais sējējs”, “dubultģēnijs” un “zemes soģis”, neapšaubāmi “vislielākais Eiropas valstsvīrs un orators, kuru varēja salīdzināt tikai ar Jūliju Cēzaru un Oliveru Kromvelu”. Pats Ulmanis teicis: “15. maijs ir devis un atdevis mūsu skolai viņas skolotāju, bērniem audzinātāju un ceļa rādītāju, uzticamu draugu. Vēl vairāk: tas ir atdevis tautai skolotāju.”*³⁴

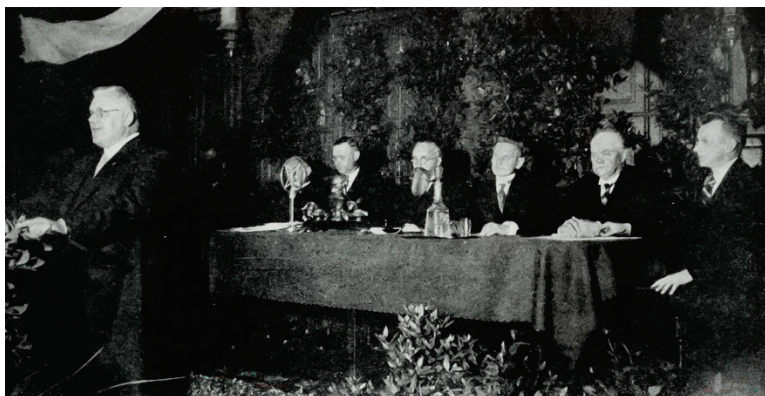
Ar mērķi izveidot efektīvu tautsaimniecības nozaru un profesiju pārstāvniecību, Latvijā 1930.-tajos gados tika izveidota kameru sistēma, kas balstījās uz Rietumeiropas kameru darbības principiem un Itālijas korporatīvās sistēmas parauga. Kā pirmo 1934. gada decembrī nodibināja Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru. 1935. gada 23. martā tika pieņemts likums par Latvijas Amatniecības kameru (LAK) izveidošanu un tā dibināta 1935. gada 30. decembrī. Ar kameru sistēmu nodibināšanu sākās tirdzniecības un

³³ Butulis: I. *Vadonis nāk!;* Diena.lv. 1999, 17. jūlijs.

³⁴ Avotiņa, A., Blūma, D., Līdaka, A., Ņefedova, I., Šmite: E. *Latvijas kultūras vēsture.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 268. lpp.

rūpniecības biedrību piespiedu likvidēšana, lai to vietā stātos centralizētas un nozares kamerai pakļautas apvienības. Kameras pārvaldīja Valsts saimnieciskā padome un Valsts kultūras padome. Kameras koordinēja tām pakļautās biedrības, taču tām nebija lielas ietekmes autoritārās valsts saimniecības politikā. Kameras kā ministriju konsultatīvi orgāni pārzināja attiecīgās nozares, un aizstāvēja to intereses un risināja konfliktus. Lai arī kamerās bija 90 – 120 locekļi, lēmumus pieņēma vadītājs vienpersoniski, pakļaujoties valdošā režīma uzstādījumiem un neuzdrošinoties izteikt oficiālajai varai nepatīkamu viedokli.

1936. gada aprīlī valdība aicināja Rozīti kļūt par amatniecības kameras priekšsēdētāju, uzticot amatniecības dzīves vadību un organizāciju Latvijā. 1936. gada 23. aprīlī Finanšu ministrs L. Ēķis apstiprināja amatniecības kameras prezidiju, par priekšsēdētāju krāsotāju amata meistaru Eduardu Rozīti, savukārt par vicepriekšsēdētājiem – mūrnieku amata meistaru Hermani Liepiņu, drēbnieku amata meistaru Jāni Lukševicu, mehāniķu meistaru Georgu Lazdiņu un melderu meistaru Emīlu Bolšteinu.

Kārlis Ulmanis atklāj Latvijas amatniecības kameru. 1936.g.

Amatu kameras atklāšana, piedaloties Valsts Prezidentam Guntim Ulmanim, ministriem un diplomātiem, ar plašu pieņemšanu notika Amatu

namā (bijušais Ģildes nams), 27. jūnijā. Intervijā laikrakstam "Rīts" jaunieceltais kameras priekšsēdētājs Rozīts sacīja: „Jaunās kameras uzdevumi jau nosprausti ar likumu par amatniecības kameru. Gribētu uzsvērt divus galvenos virzienus, kādos būs jāstrādā mūsu amatniecības veicināšanā un amatnieciskās izglītības jautājuma pareizā atrisināšanā. Pēckara laikā mūsu amatniecības stipri noslīdējusi uz leju un tagad daudz būs jāstrādā, lai to atkal paceltu vēlāmā augstumā. Lielu vērību piegriezīsim tieši lauku amatniecībai. Lauku amatnieki tagad gandrīz pilnīgi izzuduši un tikai Latgalē vēl kaut cik uzglabājusies podniecība. Amatniecības veicināšanā svarīgs jautājums ir amatnieku aroda ētikas nostiprināšana. Jāatjauno iedzīvotāju uzticība amatniekiem un viņu darbam. Amatnieku mācekļu jautājumu prezidijs jau skāra šīs dienas pārrunās ar finanšu ministru. Tuvākā laikā ministrija nodos kamerasi izstrādāto likumprojektu par mācekļiem. Tad varēsim pie šī jautājuma pakavēties plašāk. Pirmajā laikā daudz darba prasīs arī kameras noorganizēšana. Tagad iecelts tikai prezidijs, bet sagaidāms, ka drīzumā izraudzīs arī kameras locekļus. Tad darbs sekmēsies vēl labāk. Darba ir daudz, bet centīsimies to veikt pēc labākās sirdsapziņas. ”

Latvijas amatniecības kameras rudens kopsapulce. Priekšējās rindas labajā pusē LAK priekšsēd. Ed. Rozīts, pa labi no viņa H. Legediņš, arodskolu direktors J. Zubāns; pa kreisi tirdzniec.-rūp. dep.-ta dir. A. Zakenfelds, Rīgas rūpnieku l.-bas priekšs. A. Kučars, LAK ģen. sekrs. A. Ozols, LAK vicepriekšsēd. A. Liepiņš un LAK priekš. dze. K. Bērziņš.

Latvijas amatniecības kameras kopsapulce 1937.g.

Pirmās sēdes darba kārtībā bija jautājumu par likvidēto amatniecības organizāciju un dažādo iestāžu izsniegto zeļļu, meistaruru diplomu legalizēšanu. Līdz šim šādus diplomus varēja izsniegt vairākas organizācijas, bet tagad šādas tiesības bija tikai amatniecības kamerai. Padome vienojās par to, ka visi diplomu, kas izsniegti līdz 1936. gada 1. janvārim tiks atzīti par derīgiem. Tika izveidota īpaša komisija likvidējamo amatniecības biedrību īpašumu un arhīvu pārņemšanai. Līdzās Rozītīm komisijā darbojās Pieminekļu valdes priekšsēdētājs prof. Frīdis Balodis, Latvijas Universitātes doc. E. Štālbergs, Amatniecības kameras nekustamo īpašumu pārzinis E. Jansons. Nēreti likvidējamām biedrībām piederēja vērtīgi īpašumi. Tā, 1936. gada 15. jūlija braucienā uz Kurzemi, tika vērtēti un pārņemti: Ventspils gildes nams, Kuldīgas amatniecības biedrības nams, Liepājas gildes nams, Rūpnieku un Amatnieku biedrības nams un Miesnieku meistaruru biedrības nams.

Amatniecības kameras žurnāls "Amatnieks", 1937.g.

Ar 1937. gadu amatniecības kameras izdeva savu žurnālu „Amatnieks”. Pirmā numurā iespiests finanšu ministra L. Ēķa raksts

par amatniecības nozīmi tautsaimniecībai, amatniecības kameras priekšsēdētāja E. Rozītes norādījumi par kameras turpmāko darbību Atsevišķa nodaļa veltīta daiļamatniecībai, aroda izglītības jautājumiem, tehnikai un tautsaimniecības jautājumu apcerei. Atsevišķās nodaļās ievietoti ziņojumi par kameras un amatnieku biedrību darbību. Žurnāla atbildīgais redaktors — amatniecības kameras ģenerālsēkretārs A. Ozols.

1. Latvijas Daiļamatniecības izstādes katalogs, 1937.g.

1936. gada 5. jūnija Amatniecības kameras sēdē, E. Rozītes vadībā, sanāca speciālā komisija, kas lēma par nākošā gada februārī rīkojamās daiļamatniecības izstādes priekšdarbu veikšanu. Izstādes galvenais mērķis:

“īpatnējā un laikmetiskā stila mākslinieciskā izveidošanā, lai amatnieku izstrādājumi, pēc būtības un satura, atbilstu laikmeta idejiskām tieksmēm un praktiskās dzīves prasībām. Līdz ar to būs panākta mākslas amatnieku un amatnieku ražojumu pircēju sadarbība un amatnieku ražojumu tirgus paplašināšana.”

I. Latvijas Daiļamatniecības izstādes atklāšanā E. Rozīts iepazīstina Valsts prezidentu K. Ulmani ar ekspozīciju, Aizsargs; Nr.2 (15.02.1937)

I. Latvijas Daiļamatniecības izstāde norisinājās mēneša garumā, no 6. februāra, līdz 7. martam Rīgas Kongresu un Amatu namos. Atklāšanas pasākumā Latvijas amatniecības kameras priekšsēdētājs E. Rozīte sacīja, ka *“Latviskais ir tikai tas, ko latvietis pats, sveša neietekmēts, radījis un veidojis, lai gan tas prasa ne mazumu darba un pūlu.”*³⁵ Latvijas Amatniecības kameras priekšsēdētāja E. Rozītes ievada vārdi izstādes katalogam: *“Šī izstāde rāda, ka katrā darbā amatniekam nepieciešami parādīt pašam savu izdomu un māku, nevis atdarināt vai nokopēt mums svešus, nelatviskus paraugus.*

³⁵ Latvijas Kareivis, Nr.30 (06.02.1937)

Latviskais ir tikai tas, ko latvietis pats, sveša neietekmēts, radījis un veidojis, lai gan tas prasa ne mazumu darba un pūļu. Tamdēļ izstādē jo plaši reprezentēta etnogrāfiskā nodaļa, lai ikvienam amatniekam, savas gaitas sākot vai turpinot, būtu redzami latviskā darba paraugi. Svešu paraugu atdarināšana ir nevēlama, pat bīstama, jo tā nespēs vest latviešu tautu pretim viņas amatniecības uzplaukumam.”

Aizsargs, Nr.2 (15.02.1937)

“Daiļamatniecības izstādi atklāja Rīgā, š. g. 6. februārī, un to rīko Amatniecības kamera, Šī izstāde, kā sacīja Amatniecības kameras priekšsēdētājs Ed. Rozītis, “ir sākums amatniecības pārveidošanai un izveidošanai, dodot tai jaunu darba spar un virzienu”, sekmējot tautas mākslas atdzimšanu un ceļot arī gaismā latviešu senlaiku amatniecības apbrīnošanas cienīgos sasniegumus.”

1938. gada 18. februārī Eduards Rozīte Finanšu ministram L. Ēķim iesniedza lūgumu atbrīvot viņu no Amatniecības kameras priekšsēdētāja pienākumu pildīšanas, ko ministrs arī pieņēma un atbrīvoja no kameras priekšsēdētāja amata. 1938. gada 18. februārī atvadīšanās vizītē pie K. Ulmaņa, E. Rozīts saņēma prezidenta pateicību par amatniecības kameras noorganizēšanu un vadīšanu pirmajos divos gados. Pārmaiņas amatniecības kamerā notiek, lai lielāko amatu nozaru pārstāvjiem dotu iespēju atrasties kameras priekšgalā.

Eduards Rozīte ar ģimeni. Stāv E. Rozīts ar dzīvesbiedri Mariju. Sēž no kreisās puses dēls stud. chem. Rūsiņš, meita stud. oec. Līvija Ramane, meitai dēls Varis Ramāns, pa labi stāv dēls stud. arch. Videvuds.; Sievietes Pasaule, 1937, Nr. 3.

1903.gadā dibinātā Rīgas Namīpašnieku biedrība, kas bija veidota sekojot aicinājumam *“latviešiem uz biedrošanos un apvienošanas, lai kopējiem spēkiem aizstāvētu savas tiesības un saimnieciskās intereses”*, bija attīstījusies un pilnveidojusies, apaugusi ar meitas institūcijām namsaimnieku interešu aizstāvēbai. Biedrību veidojošie ļaudis, vairumā gadījumu bija visai turīgi un ietekmīgi sabiedrības locekļi. Pēc Ulmaņa apvērsuma, sekojot tautas vienības idejai, Latvijas Namīpašnieku biedrību savienība jau augusta pēdējā valdes sēdē bija atzinusi, ka 8 namīpašnieku biedrību pastāvēšana Rīgā nesaskan ar jaunā laika prasībām, tādēļ ierosināja šo biedrību apvienošanu. Kā 1935.gada otrajā pusē rakstīja namsaimniecības izdevumi – jaunais laiks uzliek daudz jaunu uzdevumu, un biedrība ir savā ziņā vidutāja starp namīpašniekiem un valsts varu. Tā 1935.gada 17.decembrī – Iekšlietu ministrija rosina Rīgas Namīpašnieku biedrības vadītāja maiņu. Iekšlietu ministra biedrs A. Bērziņš ar lēmumu Nr.736 biedrības valdes priekšsēdētāja amatā ieceļ zvērinātu advokātu Heinrihu Rūsi.

1938. gada 1. aprīlī Kongresa nama Lielajā zālē notikušajā Rīgas namsaimnieku biedrības pavasara kopsapulcē biedrības valdes vēlēšanās par priekšnieku ievēlēja Eduardu Rozīti, bet par valdes locekļiem Fr. Bērziņu, Kr. Dreifeldu, Ed. Kalniņu, M. Trūli, M. Upīti un H. Ziemeli.

Par apvienotās Namsaimnieku biedrības mērķiem Eduards Rozīts rudens kopsapulcē saka, ka visskaidrāko atbildi dod biedrības statūti, kas nosaka: *“biedrības mērķis ir atbalstīt un sekmēt Latvijas tirdzniecības un rūpniecības kameras uzdevumu pildīšanu, aizstāvēt namsaimnieku saimnieciskās un tiesiskās intereses, veicināt viņu pašdarbību un kopdarbību, pašierosmi un pašpalīdzību, būt nomodā par namsaimnieku godu, uzturot to tīru un nevainojamu, rūpēties par viņu nacionāli valstisku audzināšanu, stiprināt viņos tēvzemes mīlestību un tautas vienības ideju, izkopt un padziļināt viņu*

kultūras un sabiedrisko dzīvi un centienus, ar to veicinot savu biedru un visas nācijas un valsts garīgo un saimniecisko augšanu un uzplaukumu.”

Galvaspilsētas Rīgas valde, padome un revīzijas komisija padomes atklāšanas akts.,

1. rindā no kreisās 2.: Ed. Rozīte, 1939.g

Pievēršoties biedrības darbībai pagājušajā gadā Rozīts atzīmē, ka šis bijis organizēšanās gads. Lai sekmīgāk veiktu visu pilsētas namsaimnieku piesaistīšanu biedrībai un lai labāk varētu pārstāvēt viņu intereses un vajadzības, biedrības valde, ar Latvijas tirdzniecības un rūpniecības kameras piekrišanu, sadalījusi pilsētu 19 darbības rajonos, nodibinot katrā rajonā sekciju. Līdzšinējās kopsapulces vietā stāsies delegātu sapulce, pie kam delegātus sapulcei ievēlēs sekciju dalībnieki savās ikgadējās sapulcēs, līdz ar to varētu teikt, ka daļa biedrības darbības noorganizēšanā būs veikta. Biedru skaits tiek nosaukts - pāri par 2600.

Vienlaicīgi Eduards Rozīte pildīja Tirdzniecības un rūpniecības kameras namsaimnieku komisijas priekšsēdētāja (1939 – 1940) pienākumus.

1939. gada 21. jūnijā ministru kabinets pieņēma Pilsētu pašvaldības likumu, kurš nosaka, ka pilsētās, blakus pilsētu valdēm, darbojas pilsētu padomes, pilsētas galvas pārdēvējot par pilsētas vecākiem. Padomes locekļiem ieceļamos kandidātus izvirza Latvijas 6 kameras no pilsētu iedzīvotājiem un sava vidus. 1939. gada 8. decembrī uz savu pirmo sēdi un tikšanos ar Iekšlietu ministru K. Veitmani sanāca jaunieceltā Rīgas pilsētas padome. Pirms tam padomes locekļi ar galvas pilsētas vadību pulcējās Pētera baznīcā, kur

notika svinīgs dievkalpojums. Tajā ieradās arī Iekšlietu ministrs. Pirmajā Rīgas pilsētas padomē kā padomnieks no namsaimnieku, tirgotāju un rūpnieku kameras tika iecelts Rīgas namsaimnieku b-bas priekšnieks, a/s Ed. Rozīte" valdes priekšsēdētājs, Eduards Rozīts.

Ed. Rozīts, reklāma, V. Villeruša krājums

Rozīts piederēja pie publiski redzamām personām, bieži uzstājās ar runām, apmeklēja dažādus valstiskus un sabiedriskus pasākumus. Gandrīz vienmēr viņa vārdu pretī ievērojamai summai varēja atrast tā laika ziedotāju sarakstos. Darbojās Uzvaras laukuma izbūves komitejas³⁶ prezidijā (1937). Bija arī citos, vairāk reprezentatīvos amatos – Latvijas Bankas padomes (1937 – 1940) un Rīgas biržas komitejas³⁷ valdes loceklis. Par sabiedriskiem

³⁶ Uzvaras laukuma izbūves komiteja darbojās 1930. gadu beigās, organizējot ziedošanu vākšanu un loterijas Uzvaras laukuma izveidei Pārdaugavā. Līdz 1940. gada janvārim bija savākti vairāk nekā astoņi miljoni latu, taču darbus pārtrauca padomju okupācija.

³⁷ Rīgas Biržas komiteja koordinēja Rīgas jūras lieltirdzniecību un Rīgas ostas atjaunošanu un modernizāciju. K. Ulmaņa autoritārās iekārtas laikā Rīgas Biržas komitejas funkcijas sāka pārņemt Rīgas pārvalde. Valsts saimniecības un pārvaldes pārkārtojumi Rīgas Biržas komitejas tālāko pastāvēšanu padarīja bezjēdzīgu, tāpēc 10.07.1939. to likvidēja.

nopelniem apbalvots ar Triju zvaigžņu ordeņa IV. šķiru (13.11.1930). Savukārt par ieguldījumu Amatsniecības kameras veidošanā saņēma Atzinības krusta, III. šķiru (16.11.1938.).

Jaunākās Ziņas, Nr.123 (02.06.1938)

Samērā bieži Rozīts kā sabiedriska darbinieks devās ārzemju braucienos, tā, 1938. gadā, viņš Latvijas delegācijas sastāvā apmeklēja Pirmo starptautisko amatniecības izstādi Berlīnē, Vācijā (vāc. *Erste Internationale Handwerks - Ausstellung*, Berlin 1938), kura norisinājās no 28. maija līdz 10. jūlijam. Šī brauciena laikā notika svinīga pieņemšana un presē parādījās attēls, kurā redzams Latvijas delegācijas vadītājs sarunā ar Vācijas propagandas ministru Jozefu Gebelsu. Pilnīgi iespējams, ka tas spēlēja savu lomu Eduarda Rozītes tālākajā liktenī.

Uzņēmums paplašinājās un 1934. gada pavasarī tika atvērta Rozītes krāsu tirgotavas nodaļa Dzirnau ielā 66 (blakus Centrālās savienības

“Konzums” birojam) un 1939. gada aprīli vēl vienu nodaļu Brīvības ielā 70, ar ieeju no Matīsa ielas.

Saprotams, ka līdz ar ražošanas paplašināšanu bija nepieciešams meklēt plašākas un piemērotākas telpas. No 30. gadu beigām krāsu ražošana notika Latgales ielā 64 (pēc numerācijas labošanas 1939. gadā Nr. 70/72) pie paša tagadējā Salu tilta. Rūpnīca tika apgādāta ar modernām mašīnām. Energiju iekārtām, sūkņiem un apkurināšanai ražoja 70 HP spēcīga tvaika lokomotīve. Tika ražotas augstākās kvalitātes mākslinieku krāsas, tehniskām vajadzībām paredzētas eļļas krāsas, kvalitatīvi, īpaši preparēti audekli gleznošanai. Rūpnīca ražoja arī boniervasku, sikatīvus, dažādas līmes, to starpā augstvērtīgo kazeīna līmi, ko VAPP paraugspiestuve lietoja spēļu kāršu lakošanai, dažādas tepes un t. t.

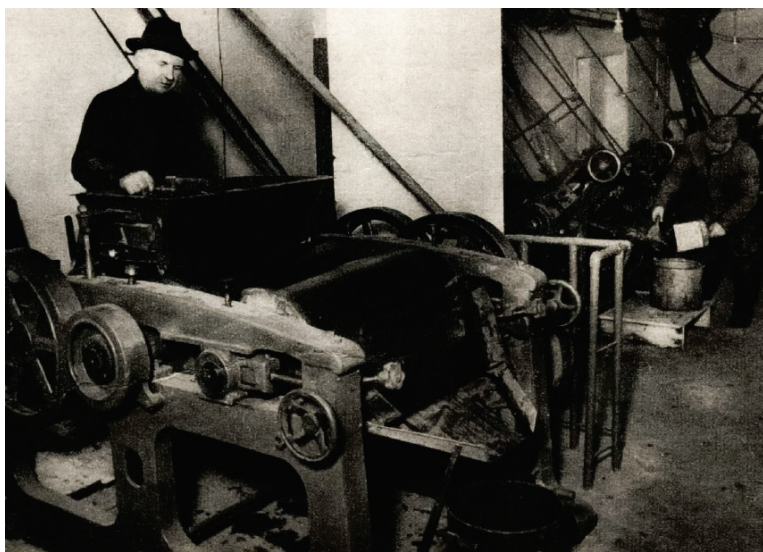
Kvalitatīvu krāsu ražošana ir samērā complicēts process un darbā nepieciešama specifiskas zināšanas un liela pieredze. Lūk kā ražošanas procesu Baltijas krāsu fabrikā apraksta žurnāls “Atpūta”:

“Vispirms krāsu, jau samērā smalki maltu, iejauc kopā ar ūdeni varenās, ap 2 m augstas mucās, kurās to vairākkārtīgi nogulsnē un mazgā, līdz maisot izkausē visus kaitīgos sāļus. Pēc tam krāsu nofiltrē, samīca pikās un speciālā žāvētavā izkaltē. Tad krāsas nonāk maltuvē, vispirms tā saucamajās bungu dzirnavās – akmeņiem pildītos cilindros, kas griežas, skaļi grabēdami. Dažkārt krāsas jāmaļ vairākas stundas no vietas. Samaltās krāsas izsijā un tad laiž cauri perfleksa aparātam, kas ar augsta spiediena gaisa strāvu krāsu pārvērš čauganā, viscaur vienādi blīvā pulverī. Dažas krāsas vēl priekš perfleksēšanas jāmaļ tā saucamajās Kolera dzirnavās. Tas ir liels kubls ar akmens dibenu, uz kā griežas smagi dzirnakmeņi. Šīs dzirnavas samāļ vai nu vairākas krāsas kopā, vai arī krāsu pigmentu ar lauka špatu pilnīgi homogenā pulverī, kas nesadalās vairs, pat ja to šķīdina ūdenī. Vesela rinda krāsu sastāv

no pigmenta un tā saucamās substances – smaga indifferenta materiāla, ko no krāso ar šo pigmentu. Daļu pulveri saberzto krāsu laiž tūdaļ pārdošanā, daļu pārstrādā eļļas krāsās, samaļot īpašās valču dzirnavās kopā ar eļļu.

Krāsu malšana ir ļoti smalks darbs; sevišķi rūpīgi jāmaļ mākslinieku krāsas. Dažas jālaiž dzirnavās pat desmit reižu. Citas šķirnes turpretim nedrīkst daudz malt, tad tām zūd tonis.

Samērā nelielā telpā, kurā atrodas trīs valču un divas tā dēvētās piltuvju dzirnavas, ražo lielāko daļu krāsu, ko patērē mūsu gleznotāji. Tajā pat telpā pie liela, gara galda notiek krāsu pildīšana tūbiņās. To viegli veic ar vienu vienīgu nelielu aparātu. Otra maza mašīna tūbiņas aizloka. Atliek vienīgi uzlīmēt etiķetes, un krāsa gatava pārdošanai.”

Eļļas krāsas malšana. Meistars Kārlis Krastiņš, 1941.g.

30. gadu pašās beigās Rozītes uzņēmums ieguva kontroli pār savu tiešo konkurentu, laku, krāsu un ķīmijas preču ražotāju *a/s Vilhelms*

Hjordts. Tās īpašnieki Hjortu dzimta, Aleksandrs Hjordts un Vilhelms Anskinēvičs, pameta Latviju, ar baltvāciešu repatriantu vilni. Lai arī 1939. gada 7. novembrī notika uzņēmuma valdes pārvēlēšanas, kurās amatus saglabāja Hjordts un Anskinēvičs, tajā pašā datumā viņu uzvārdi redzami personu sarakstā, kuras saskaņā ar 1939. g. līgumu par vācu tautības Latvijas pilsoņu repatriāciju zaudējušas Latvijas pavalstniecību. 1939. gada 7. decembrī akcionāru ārkārtas sapulcē Hjordti izstājās no valdes un viņu vietā par valdes priekšsēdētāju ievēlēja, kā toreiz rakstīja, "latviešus". Par valdes priekšsēdētāju kļuva Eduards Rozīts.

*"Rīgas apgabaltiesas Tirdzniecības reģ. nodala, saskaņā ar tirdzniecības reģistra not. 39. pantu, paziņo, ka tirdzniecības „B” reģistri ar firmu „Ķīmiskās un laku fabrikas „Vilhelms Hjordts” a/s(Rīgā, Jelgavas ielā 63) ierakstītās akciju sabiedrības reģistra 405. folijā, uz tirdzniecības reģistra tiesneša 1939. g. 15. dec. lēmuma pamata, ierakstīts: Saskaņā ar protokoliem, 1939. g. 7. decembrī: 1) šīs sabiedrības akcionāru ārkārtējā pilnsapulcē izstājušies valdes locekļi Aleksandrs Hjordts, Pēteris Krūmiņš un Verners Leyenbergs un valdes loceklis kandidāti Eduards Ferliņš un Vilhelms Anskinevičs un par valdes locekļiem ievēlēti: Eduards Rozīte, dzīvo Rīgā, Lāčplēša ielā 52/54, Un Jānis-Miervaldis Sņķers, dzīvo Rīgā, Elizabetes ielā 69, bet par valdes locekļa kandidātiem Jānis Sņķers, dzīvo Rīgā, Elizabetes ielā 69, un Ingrīde Sņķers, dzīvo Rīgā, Elizabetes ielā 69; 2) minētās sabiedrības valdes, sēdē par valdes priekšsēdētāju ievēlēts Eduards Rozīte un par valdes priekšsēdētāja vietnieku 1907. g. 15. maijā dzimušais Jānis-Miervaldis Sņķers. Rīgā, 1939. g. 15. decembrī. Tirdzn. Reģistra tiesnesis M. Grunduls, sekretārs E. Andersons.”*³⁸

Uzņēmuma padomē nonāca viņa dēls Rūsiņš, savukārt otrs dēls Vīdevuds un meita Līvija revīzijas komisijā.

³⁸ Valdības Vēstnesis, Nr.291 (22.12.1939)

Padomju okupācijas vara *Vilhelmu Hjordtu* nacionalizēja 1940. gada 26. jūlijā. Mainot nosaukumus, laku, krāsu un sadzīves ķīmijas ražotne turpināja pastāvēt arī pēckara gados. Vecos korpusus nojauca 80. gados. Mūsdienās vietā, kur agrāk ražoja *Borsil*, nu slejas daudzdzīvokļu māju komplekss *Torena nami*.

Ķīmiskās un laku fabrikas „Vilhelms Hjords“ akc. sab., Rīgā					
Aktīvs		Balance uz 1940. g. 1. janvārī.		Pasīvs	
Nekustama manta	160.949,09	Akciju kapitāls	300.000,—		
Mašīnas, transporta līdzekļi un inventārs	102.095,43	Rezerves kapitāls	5.428,58		
1940. gada izdevumi	4.323,18	Speciāls rezerves kapitāls	32.000,—		
Kase	3.919,34	Amortizācijas kapitāls	34.090,54		
Tekoši rēķini	32.085,59	Aizņēmumi „on call“	16.332,44		
Saņemšanas vekseli	14.465,06	Maksāšanas vekseli	45.959,80		
Vērtspapīri	41.000,—	Kreditori	199.813,21		
Debitori	110.575,13	Deponenti	40.000,—		
Apšaubamas prasības	2,—	Nesamaks. 1939. g. izdevumi	578,41		
Preces un materiāli	244.361,75	1939. g. tirā peļņa	39.573,59		
	Ls 713.776,57		Ls 713.776,57		
Zaudētis		Peļņas un zaudējumu kants.		Peļnitis	
Aļģas un atalgojumi	309.964,21	Ienākumi no preču operācijām	534.272,56		
Tekoši izdevumi	105.077,25	Ienākumi no kust. un nek. mantas ekspluatāc.	2.681,67		
Nodokļi	42.512,69	Kursu starpības	1.579,35		
Apdrošināšana	18.991,27				
Procenti	5.339,87				
Amortizācija	12.962,47				
Dažādi izdev. un zaud.	4.112,23				
1939. g. tirā peļņa	39.573,59				
	Ls 538.533,58		Ls 538.533,58		
Valde: Eduards Rozīte , Jānis Sniķers, Rūsiņš Rozīte , Edgars Freijs, Aleksandrs Piatbārdis.					
Revīzijas kom.: Līvija Ramans, Rasma Sniķere, Vīdvuds Rozīte .					

Laikraksts Ekonomists, Nr.13-14 (15.07.1940)

Rozīšu īpašumi tika nacionalizēti. Vispirms pirmajā padomju okupācijas periodā ar Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes 1940. gada 28. septembra lēmumu tika nacionalizētas a/s Baltijas krāsu fabrikas akcijas par 300 000 Ls, no kurām akcijas 160 000 Ls vērtībā piederēja Eduardam Rozītim. Kā 1940. gada apgrozījums uzrādīti 400 000 Ls. Rūpnīca turpināja darboties ar nosaukumu Baltijas krāsu fabrika un vadība kala plānus kāpināt produkcijas ražošanu. 1940. gada septembrī rūpnīcā strādāja 14 cilvēki. Otro reizi nacionalizācija notika kara gados, vācu okupācijas laikā. Krāsu

fabrika nonāca Valsts Rūpniecības uzņēmumu pārvaldes Ķīmiskās rūpniecības daļas pārziņā kā Baltijas krāsu rūpnīca.³⁹

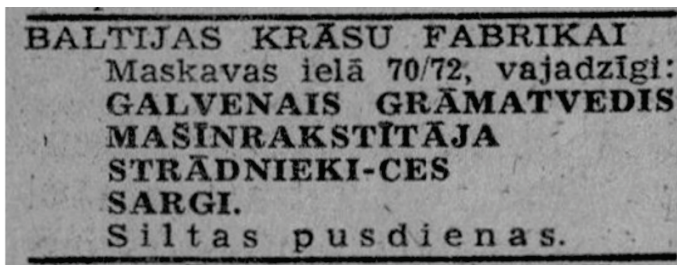
Strādniece b. Berta Čakalova ar mašīnu pilda eļļas krāsu tūbiņās Baltijas krāsu fabrikā Ed. Rozīts; 24.01.1941.

³⁹ Tēvija, Nr.94 (17.10.1941)

Bijusī Rozītes krāsu fabrika piedzīvoja arī kara beigas. Vēl 1945. tika atjaunota ražošana, bet jau 1946. gada decembrī te saimnieko Farmaceutiskā rūpnīca “Farmakon”. Baltijas krāsu fabrika tiek iekļauta un pilnībā pazūd ķīmiskajā fabrikā “Nitra”, bijusī “Mārtiņa Kalniņa ķīmiskā fabrika” un vēlākajos padomju okupācijas gados “Rīgas laku un krāsu rūpnīca”.

“Baltijas krāsu fabrika (tagad to pārņēmusi rūpnīca “Nitra”) šajā gadā laidusi tirgū 60.000 tūbiņasmākslinieku eļļas krāsu četrdesmit dažādos toņos, ievērojamu daudzumu dekoratīvās krāsas, 9 tonnas krāsu pulvera, 30 tonnas tepi sausā un šķīdinātā veidā, kā arī galdnieku aukstlīmi. Gleznotāju vajadzībām sagatavoti 124 m gleznojamā audekla.” Gada plānu fabrika izpildījusi jau novembra mēnesī par 100,12%.”⁴⁰

1947. gadā ēku Latgales (Maskavas) ielā pārbūvēja par Rīgas Penicilīna rūpnīcu, kura bija pirmā eksperimentālā penicilīna ražotne visā PSRS (vēlāk Rīgas medicīnas preparātu rūpnīca), līdz to 1985.gadā pievieno Organiskās sintēzes institūta Eksperimentālajai rūpnīcai (no 1991 *Grindex*). Ēka nojaukta.

Darba sludinājums, Cīņa, Nr.82 (30.11.1944)

1941. gada 14. jūnijā Eduardu Rozīti un viņa dēlu ķīmiķi Rūsiņu Rozīti apcietināja Ikšķilē, Eduarda sievu Mariju Rozīti – Rīgā. 1942. gada 23. janvārī E. Rozīti kā apsūdzēto pratināja Latvijas PSR Iekšlietu tautas

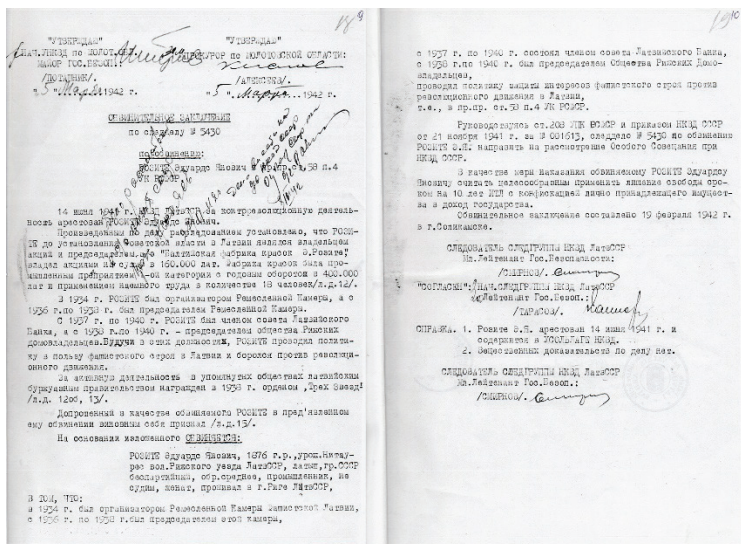
⁴⁰ Cīņa, Nr.303 (27.12.1945)

Protokolā fiksēti vispārējās dabas jautājumi par Rozītes sociālo stāvokli, nodarbošanos un darbību Amatniecības kamerā. Izmeklētājs vaicā par dalību “Pērkonkrusta” organizācijā, uz ko Rozīts atbild, ka nekad nav piedēris šai organizācijai. Turpinājumā, šķiet, Rozīts ir spiests piekrist izmeklētāja apgalvojumam, ka viņš veidojot un vadot Amatniecības kameru ir līdzdarbojies Ulmaņa fašistiskajai valdībai, tās pretautiskās politikas īstenošanā.

E. Rozītes pratināšanas protokols un Rezolūcija par apsūdzību, 1942.01.23., LVA, 1986. f., 2. apr., P-1184. l.

59

lieta tiek nodota prokuratūrai apsūdzības raksta celšanai. Vienlaikus 19. februārī PSRS Iekšlietu tautas komisariāta darbinieki Molotova apgabala Soļikamskā, Usoļlagā konstatēja E. Rozītes miršanas faktu.

E. Rozītes apsūdzības raksts, 1942.03.05., LVA, 1986.f., 2. apr., P-1184. l.

Rozītes nāves apstākļi ir neskaidri. Viena versija pauž, ka kā nāves iemesls bijuši nometnes necilvēcīgie apstākļi. Protams, tas ir ļoti ticams, zinot cik daudz cilvēku gāja bojā šādā veidā. Pēc otrās versijas E. Rozītīm 1942. gada 19. februārī tika izpildīts nāvessods nošaujot. Rozītes ieslodzījuma biedram, no Iršu pagasta, Konrādam Dekertam izsūtījumā saasinājās plaušu tuberkuloze, viņa veselības stāvoklis bija pavisam slikts. Nometnes biedriem viņš teica, ka nevienam viņam nevar palīdzēt, viņš vēlas mirt, bet pēdējā vēlme ir 18. novembrī godam atzīmēt Latvijas republikas 24. gadadienu. Vīri viņu saprata un atbalstīja, ar dziesmām un runām tika godināta Latvija, bet 19. novembrī nometnē veica izmeklēšanu, lai noskaidrotu šī pretpadomju pasākuma organizatoru. Konrāds Dekerts pieteicās, ka ir vienīgais, kurš

vainojams pie svētku organizēšanas. Pēc pavēles, 1942. gada 19. novembrī, Dekertu nošauj. Nāves datumu apliecina rehabilitācijas apliecība. Tomēr tā kā nāves datumi abiem sakrīt, arī soda izpildīšanas veids ir viens, iespējams Dekerts nepalika viens, reizē ar viņu nāvē devās arī Eduards Rozīte.

Zinot, ka Rozītes lieta ir nodota prokuratūrai un tiek gatavota izsūtīšanas lieta, šis šķiet samērā ticams notikumu gaitas izskaidrojums. Vēl jo vairāk, izmeklēšanas grupa, kura turpināja Rozītes lietas virzību varēja nezināt par neparedzētajiem notikumiem un apsūdzētā nāvi. Tādējādi Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta izmeklēšanas grupas izmeklētāja, valsts drošības jaunākā leitnanta Smirnova, 1942. gada 5. martā parakstītajā apsūdzības rakstā PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Sevišķajai apspriedei tika ieteikts E. Rozīti sodīt ar brīvības atņemšanu uz 10 gadiem labošanas darbu nometnē, konfiscējot mantu, jo viņš esot īstenojis "fašistiskās iekārtas interešu aizsardzības politiku pret revolucionāro kustību Latvijā".

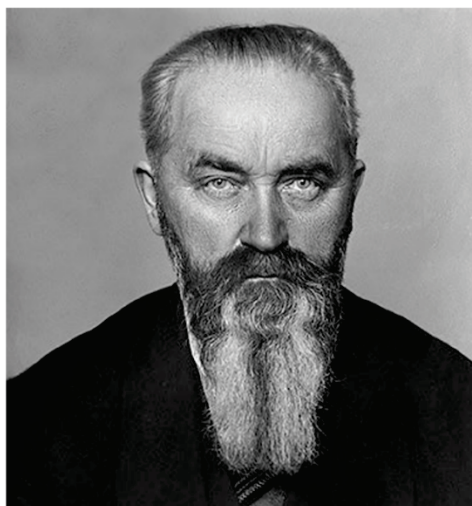

Foto no Ed. Rozītes lietas. LNA LVVA, 3234. f., 33. apr., 84209. l., 3. lp.

Neraugoties uz to, 1942. gada 2. maijā Sevišķā apspriede nosprieda E. Roziņi *“kā sociāli bīstamu elementu izsūtīt uz Krasnojarskas apgabalu, uz 5 gadiem”*.

Marijas un Rūsiņa Roziņu pēdas izgaiss Krasnojarskas novada Kanskas rajonā. M. Roziņe nomira izsūtījumā. Eduarda Roziņes krimināllietā nav ziņu par viņu dēla Rūsiņa tālāko likteni. Latvijas PSR Prokuratūra 1992. gada 23. aprīlī atzina, ka viņu izsūtīšana bija nelikumīga. Roziņu meita ekonomiste Līvija Ramane ar dēlu izglābās. Viņi emigrēja un neatgriezās nekad. Videvudam Roziņem izdevās izvairīties, jo apcietināšanas laikā viņš kopā ar Austru dzīvoja Dzirnau ielā 31 – 41, netālu no Roziņes otrā krāsu veikala un noliktavas.

Roziņu personīgās mantas un dzīvokļa iekārtojums pārdzīvoja vācu laiku, jo īpašumam tika noteikta aizbildniecība, diemžēl, kad atgriezās krievi viss tika izvazāts, vien zināms, ka: *“1945. gada 25. jūnijā LPSR Valsts bibliotēkai nodeva 200 “dažādas” kādam Roziņim piederējušas grāmatas, kas līdz ar citu mantu tika aprakstītas Lāčplēša ielas 52./54. nama 1. dzīvoklī”*.

36. dzīvoklī, kur ar padomju varas izsniegtu orderi bija apmeties Pēteris jeb Pjotrs Lavrušins, notika *“nezināmā virzienā aizbraukušā Bruno Ulpes mantas”* aprakstīšana, to skaitā 500 labi uzturētu grāmatu fiksācija. Starp 37. dzīvoklī dzīvojušā, šķiet, diezgan turīgā Leimaņa 46 mantas vienībām 6685 rubļu vērtībā kā pēdējās uzskaitītas 550 grāmatas. To tālākais liktenis nav droši zināms, jo 1950. gada 13. janvārī tās izslēgtas no mantu aprakstīšanas akta kā nederīgas.⁴¹

1989. gada 18. maijā ar Latvijas PSR prokuratūras, Latvijas PSR prokurora vecākā palīga Valda Bataraga parakstīto lēmumu tika izbeigta krimināllieta pret E. Roziņi saistībā ar nozieguma sastāva trūkumu. 1990. gada

⁴¹ Jānis Kalnačs, *Grāmatas – “bezsaimnieka īpašums”*, Žurnāls Domuzīme, 2018

16. maijā Latvijas PSR Prokuratūra E. Rozīti rehabilitēja. Savukārt Marija un Rūsiņš Rozītes tika rehabilitēti 1992. gada 23. aprīlī, pamatojoties uz Latvijas PSR Augstākās Padomes prezidija 1989. gada 8. jūnija dekrētu “Par četrdesmitajos un piecdesmitajos gados no Latvijas PSR teritorijas izsūtīto pilsoņu rehabilitāciju.”

Izmantotie materiāli:

Ieva Astahovska: *Skola*; Neputns, Rīga 2006

Anita Vanaga: *Rūsiņa Rozītes maģiskais kvadrāts*, Diena, 11. 08. 2023.

Skaidrīte Cielava: *Jānis Kuģa*, izd. "Zinātne", Rīga 1992

B. Sturme, *Mūs pazina kā "lietišķos"*, izd. Neputns, Rīga 2009

Zaiga Gaile: *Koka māja*, Anita Vanaga: *Nams pāri ielai*, 99. lpp., izd. Latvia Nostra, 2014 Rīga

Ineta Lipša: *Latvijas Bankas vēsture, 1922-1940*, izd. Latvijas Banka, Rīga 2022

LNA LVA, 1987. f., 1. apr., 17674. l., 18 - 20. lp.

LNA LVA, 1986. f., 2. apr., P-1184. l., 11-19. lp.

LNA LVVA, 3234. f., 33. apr., 84209. l., 3. lp.

LNA LVVA, 1615,f.,1. apr.,328. l.,249lp.

Dace Grele: *Konrāds Dekerts – Iršu pagasta lepnums, Kokneses novada vēstis*, Nr. 102 (15.11.2018.)